www.abyssinialaw.com

የወንጀል ክርክር

ሥርዓተ-ችሎት

(Bench Book for criminal proceedings)

(በፍ/ቤቶች ማሻሻያ ፕሮጀክት እና በፍትህ/አካላት/ባ/ስልጠና/ማዕከል በጋራ የተዘጋጀ)

ሰኔ 1997 ዓ.ም

ማውጫ **ገጽ**

መግቢያ..4

ክፍል አንድ፤ መ□በኛ የወንጀል ክስ ሂደት

ንዑስ ክፍል አንድ፤ መ□በኛ የወንጀል ክስ አጠቃላይ ሂደት/General outline for ordinary criminal proceedings/...5

ንዑስ ክፍል ሁለት፤ዝርዝር አካሄዱ

ምዕራፍ አንድ፡- ከክስ መሰማት በፊት ያሉ ሂደቶች/Pre-trial stages/...........................6

1 □በርበራ ማ□□ /Search warrant/ ስለሚሰጥበት ሁኔ□ 6

2 2የመያዝ ትዕዛዝ /Arrest warrant/ ስለሚሰጥበት ሁኔ□....................................8

3. የተያዘ ሰው ለመጀመሪያ ቀን ፍ/ቤት ሲቀርብ የሚፈፀም ሥ/ሥርዓት /Proceeding at the initial appearance/................................10

4. ከክስ መሰማት በፊት የተጠርጣሪውን ቃል ወይም □እምነት ቃል መመዝገብ /ቁ.35/...12

5. ዋስትና 14

6. ቀ□ሚ ምርመራ...22

7 □ስ ከመሰማቱ በፊት መጠናቀቅ ያለባቸው ዝግጅቶች 23

ምዕራፍ ሁለት፡- □□ስ መሰማት /Trial/

1. ስለ □ሱ መሰማት አጀማመር /Opening of hearing/..25

2. □መ□መሪ□ □ረጽ መቃ□ሚ□..28

3. ተከሳሹ የክስ ሂደቱን ለመከታተል በማይችልበት ጊዜ □ሚ□□ም ሥነ-ሥርዓት /Inability or Incompetency to Stand Trial/ 30

4. የተከሳሹን የእምነት ክህደት ቃል መጠየቅ /Plea of the Accused/...........................31

5. ማስረጽ 33

   5.1 መዕቢ□ 33

   5.2 ምስክሮች ተሟልተው ባልቀረቡ ጊዜ የሚፈፀም ሥ/ሥርዓት..................34

   5.3 ምስክሮችን መስማት...36

   5.4 የመዝጊያ ንግግር...40

ምዕራፍ ሦስት፤ ስለፍርድና ስለ ቅጣት

1. □ር□ 41

2. ቅጣት..43

□□ል ሁለት፤ ልዩ ሥነ ሥርዓት (special Procedures)

1/ **ተከሳሹ በሌለ ጊዜ የሚፈፀም ሥ/ሥርዓት**

(Procedure in cases of Default) …………………………………………………48

2/ አካለ መጠን ያልደረሱ ወጣቶች የሚፈፅሙት ወንጀል

(Delinquency cases) ………………………………………………………………49

3) **የደንብ መተላለፍ ወንጀል**(Petty offences)…………………………………53

□□ል ሦስት፤ ሌሎች ጉዳዮች (Miscellaneous Issues)

ሀ/ ስለቀ□ሮ...59

ለ/ በወንጀል ጉዳይ የሚከፈል የኪሳራ ወጪ 59

ሐ) □/ቤትንና ችሎትን ስለማስከበር 60

መ/ የዳኝነት ሥነ ምግባር 62

መግቢያ

ይህን ሥርዓተ-ችሎት (Bench-Book) ለማዘጋጀት ያስፈለገበት ዋናው ምክንያት በዕለት ተዕለት የችሎት አካሄድ ሥርዓት ላይ ሊያጋጥሙ የሚችሉ ሁኔታዎችን ዳኛው በቀላሉና በፍጥነት ሊፈታ የሚችልበትን ማጣቀሻ (guideline) ለማዘጋጀት ነው:: ሥርዓተ-ችሎቱ መደበኛውን የወ/መ/ሥ/ሥ/ሕግ የሚተካ አይደለም፡፡ በወ/መ/ሥ/ሥ/ሕግ ውስጥ የተካተቱትን ጉዳዩች በሙሉ የያዘም አይደለም፡፡

የዚህ ሥርዓተ-ችሎት ዋና መሠረት የወ/መ/ሥ/ሥ/ሕጉ ሆኖ ነገር ግን ፡-

1. በሥ/ሥርዓት ሕጉ ውስጥ የተካተቱ ሆነው ነገር ግን ጠቅለል ባለ አገላለፅ የተደነገጉ በመሆናቸው ማብራሪያ የሚሹ ጉዳዮችን ለማብራራት ተሞክሯል፡፡
2. በሕጉ በግልፅ ያልተሸፈኑ ነገር ግን በዕለት ተዕለት የፍ/ቤቶች ሥራ ውስጥ በብዛት የሚያጋጥሙ የሥነ ሥርዓት ጉዳዮችን በተመለከተ ያለውን ክፍተት ለመሙላት ጥረት ተደርጓል፡፡
3. በሥነ-ሥርዓት ሕጉ የተሸፈኑ ሆነው ነገር ግን በአተርጓጎምና በአተገባበር ረገድ በፍ/ቤቶች ወይም በዳኞች መካከል ልዩነት የሚታይባቸውን ዋና ዋና የሥነ-ሥርዓት ጉዳዩች በተመለከተ በተቻለ መጠን ልዩነቶቹ የሚጠቡበትንና ሕጎቹ በተመሳሳይ ሁኔታ የሚተረጐሙበትንና የሚተገበሩበትን አቅጣጫ ለማሳየት ተሞክሯል፡፡

ከላይ እንደተገለፀው የሥርዓተ-ችሎቱ ዋና መሠረት የሥ/ሥርዓት ሕጉ ቢሆንም ማብራሪያ የሚሹ ነጥቦችን ለማብራራትና ክፍተቶችን ለመሙላት ግን ልምድ ያላቸው ዳኞችን፣ ጠበቆችንና ሌሎች የሕግ ሰዎችን በቃልና በፅሑፍ በመጠየቅና በማማከር የተገኙ ሐሳቦች እንዲሁም የሌሎች ሀገሮች ልምዶች እንደመነሻ ሐሳብ በጥቅም ላይ ውለዋል፡፡

ሥርዓተ-ችሎቱ እንደ ሕግ አዛዥነት ባይኖረውም እንደቀላል ማጠቀሻ፣ እንደማብራሪያና እንደ ክፍተት መሙያ ግን ትልቅ ጠቀሜታ እንዳለው ይታመናል፡፡

ክፍል አንድ፤ መ□በኛ የወንጀል ክስ ሂደት

ንዑስ ክፍል አንድ፤ መ□በኛ የወንጀል ክስ አጠቃላይ ሂደት/General outline for ordinary criminal proceedings/

1.1 የክስ ማመልከቻ /Charge/ ሥልጣን ላለው ፍ/ቤት ይቀርባል፡፡

1.2 □ሱ የሚሰማበት ቀን ይወሰናል፡፡

1.3 በተወሰነው ቀን ተከሳሹ እና ዓ/ሕጉ እንዲሁም የዓ/ሕጉና የተከሳሹ ምስክሮች እንዲቀርቡ መጥሪያ ይላካል፡፡

1.4 በተወሰነው ቀንና ሰዓት ክሱን ለመስማት ፍ/ቤቱ ያስችላል፡፡

1.5 ተከሳሹ ችሎት ላይ ይቀርባል፡፡

1.6 የተከሳሹን ማንነት ለማረጋገጥ ጥያቄ ይቀርብለ□ል፡፡

1.7 ክሱ ለተከሳሹ ተነቦለት እንዲረዳው ይደረጋል፡፡

1.8 □መ□መሪ□ □ረጽ መቃ□ሚ□ ቀርቦ እንደሆነ ውሳኔ ይሰጥበታል፡፡

1.9 የተከሳሹ የእምነት ክሕደት ቃል ይጠየቃል፡፡

1.10 ተከሳሹ ወንጀሉን መፈፀሙን ሙሉ በሙሉ ካመነ ወዲያው የጥፋተኝነት ውሳኔ ጁሰዓ በ□ል፡፡

1.11 ተከሳሹ ካላመነ ማስረጽ መመርመር ጁቀዓ ላል፡፡

1.12 □□/ሕፅ ማስረጃ ከመሰማቱ በፊት ዓ/ሕጉ ያቀረበውን ክስና የሚያቀርበውን ማስረጃ ዓይነት ባጭሩ በመግለፅ ክሱን ይከፍ□ል፡፡

1.13 የዓ/ሕግ ምስክሮች ይምላሉ፡፡

1.14 የዓ/ሕግ ምስክሮች ይሰማሉ፡፡

1.15 ዓ/ሕግ ማስረጃውን አቅርቦ ይጨርሳል፡፡

1.16 ዓ/ሕግ ክሱን በማስረጃ ካላስረዳ ተከሳሹ በነፃ እንዲለቀቅ ይታዘዛል፡፡

1.17 □/ሕፅ □ሱን በማስረጃ ካስረዳ ተከሳሹ መከላከያውን እንዲያሰማ ይነገረዋል፡፡

1.18 ተከሳሹ የመከላከያ ምስክር ካለው መከላከያውን ይከፍ□ል፡፡

1.19 መከላከያ ምስክሮች ይሰማሉ፡፡

1.20 ተከሳሽ የመከላከያ ማስረጃውን አቅርቦ ይጨርሳል፡፡

1.21 ዓ/ሕጉና ተከሳሹ የክርክሩ ማቆሚያ ንግግር ያሰማሉ፡፡

1.22 □ር□ ጁሰ□ል፡፡

1.23 የጥፋተኝነት ውሳኔ ተሰጥቶ ከሆነ የቅጣት ውሳኔ ይሰጣል፡፡

ንዑስ ክፍል ሁለት፤ዝርዝር አካሄዱ

ምዕራፍ አንድ:- ከክስ መሰማት በፊት ያሉ ሂደቶች/Pre-trial stages/

1. □ብርበራ ማ□□ /Search warrant/ ስለሚሰጥበት ሁኔ□

1.1 የብርበራ ማዘዣ ማንኛውም ፍ/ቤት መስጠት ይችላል /ቁ. 33/1//፡፡*

1.2 የብርበራ ትዕዛዝ በሕገ-መንግሥቱ ከተረጋገጠው የሰዎች የግል ሕይወት መከበርና መጠበቅ መብት /Right to privacy/ □ር በቀዓ□ □ዞ□□□ና ይህን መብት የሚገድብ በመሆኑ ትዕዛዙ መሰጠት ያለበት ጥያቄው ስለቀረበ ብቻ ወዲያው ሳይሆን ሕግን ተከትሎና በጥንቃቄ ታይቶ መሆን አለበት፡፡

1.3 የብርበራ ትዕዛዝ መሰጠት ያለበት ማዘዣው ለፍትህ ዓላማ ወይም ለምርመራ ወይም ለክስ መሰማት ወይም ለሌላ ሥነ-ሥርዓት መከናወን የሚጠቅም ሲሆን ብቻ ነው /ቁ.33/1//፡፡

1.4 በመሆኑም ፍ/ቤቱ ትዕዛዙን ከመስጠቱ በፊት የሚከተሉትን ነጥቦች ማጣራት አለበት፤

ሀ- ወንጀል መፈፀሙን፣

ለ- ወንጀሉ ተፈፅሟል ለማለት የሚያስችል በቂ ጥርጣሬ መኖሩን፣

ሐ- ወንጀሉን ለመመርመር ወይም ሌላ ሥነ-ሥርዓት ለማከናወን አስፈላጊ የሆነ ወይም ከወንጀሉ ጋር የተያያዘ ዕቃ መኖሩንና ያለበትን ትክክለኛ ቦ□፣

መ- ዕቃው በሕግ መያዝ የሚችል መሆኑን፡፡

1.5 ፍ/ቤቱ ከላይ የተዘረዘሩትን ነጥቦች ለማጣራት ትዕዛዙ እንዲሰጥ የጠየቀውን ፖሊስ በቃል መመርመር አለበት፡፡ ምርመራው የተጀመረ ከሆነና አስፈላጊ ከሆነ የፖሊስ ምርመራ መዝገቡን አስቀርቦ ለመመርመር ይችላል፡፡

1.6 መያዝ የሚችሉ ዕቃዎች፤

ሀ- □ተሰረቀ፣ □ተ□ረ□ □ጁም በሕ□ወጥ መንገድ የተወሰደ ንብረት፣

ለ-ወንጀሉን ለመፈፀም በጥቅም ላይ የዋለ ዕቃ ወይም ንብረት፣

ሐ- በግለሰቦች እንዳይያዙ በሕግ የተከለከሉ ንብረቶች /Property unlawfully

---

* በሌላ አኳኃን ካልተገለጸ በቀር ቁጥሮቹ ሁሉ የወ/መ/ሥ/ሕግ ቁጥሮችን የሚመለከቱ ናቸው፡፡

possessed/፣

መ- ወንጀል ለመ□□ሙ እና የፈጻሚውን ማንነት ለማጣራት እንደ ማስረጽ ሊ□ቅሙ የሚችሉ ዕቃዎች ወይም ንብረቶች፣

ሠ- መ□□ እንደሚችሉ የሚደነገግ ግልፅ ሕግ ከሌለ በቀር ማንኛ□ም ሰ□ በግል የሚጽፋቸው የሚፃፋቸው በፖስታ የሚልካቸው ደብዳቤዎች እንዲሁም በቴሌፎን፣ በቴሌኮሙኒኬሽንና በኤሌክትሮኒክስ መሣሪያዎች የሚያደርጋቸው ግንኙነቶች □ማጁ□□ሩ ስለሆነ /ሕገ-መንግሥት አንቀፅ 26/2/ እና /3// □/ቤቱ እነ□ህ እንዲያዙ ከማዘዙ በፊት ይህን የሚፈቅድ ሕግ መኖሩን ማረጋገጥ አለበት::

1.7 ፍ/ቤቱ አስፈላጊውን ማጣሪያ ካደረገ በኃላ እንዲያዙ የተጠየቁት ዕቃዎች ሊያዙ የሚችሉ መሆናቸውንና የዕቃዎቹም መያዝ ምርመራውን ወይም ሌላ ሥርዓት ለመፈፀም አስፈላጊ መሆኑን በሚገባ ካመነበት በወ/መ/ሥ/ሥርዓት ሕጉ ሦስተኛ ሠንጠረዥ በተመለከተው ፎርም መሠረት የብርበራ ትዕዛዙን ይሰጣል::

1.8 □በርበራ ትዕዛዙ የሚከተሉትን ነጥቦች መያዝ አለበት:-

ሀ- ወንጀል መፈፀሙንና የብርበራ ማዘዣ እንዲሰጥ ለፍ/ቤቱ ማመልከቻ መቅረቡን፣

ለ- እንዲያዙ የተጠቀሱት ዕቃዎች ተይዘው መቅረባቸው የተጀመረውን ወይም ለመ□መር □ታቀደውን ምርመራ ለማከናወን አስፈላጊ መሆኑን ፍ/ቤቱ ያመነበትን መሆኑን፣

ሐ- ትዕዛዙ ፀንቶ የሚቆይበትን ጊዜ፣

መ- ትዕዛዙ ተፈፃሚ ሊሆን የሚችልበትን ሰዓት /ብርበራውን ለማድረግ የተፈቀደበት ሰዓት/፣

ሠ- የሚፈተሸው ሕንፃ፣ ቤት ወይም ቦታ ትክክለኛ መፅለ□ ፣

ረ- ትዕዛዙን የሰጠው ዳኛ □ርማ፣

ሰ- ከትዕዛዙ ጋር የሚያዙት ዕቃዎች ዓይነት ትክክለኛ መግለጫ አባሪ ሆኖ መያያዝ አለበት::

1.9 በብርበራ□ □ተ□ኘ□ ክቃ □ጁም ክቃዎች የብርበራውን ትዕዛዝ ለሰጠው ፍ/ቤት መቅረብ አለበት /አለባቸው/::

2. የመያዝ ትዕዛዝ /Arrest warrant/ ስለሚሰጥበት ሁኔ□

2.1 የመያዝ ትዕዘዘ በሕገ-መንግሥቱ የተረጋገጠውን የነፃነት መብት የሚገድብ ስለሆነ ጥያቄው ስለቀረበ ብቻ ወዲያው የሚሰጥ ሳይሆን ሕግን ተከትሎና በጥንቃቄ ታይቶ መሰጠት አለበት።

2.2 ማናቸውም መርማሪ ፖሊስ በሚያቀርበው ጥያቄ መሠረት ማንኛውም ፍ/ቤት የመያዝ ትዕዛዝ መስጠት ይችላል /ቁ.53/1//።

2.3 የመያዝ ትዕዛዝ በማንኛ□ም ቀንና ሰዓት ሊሰጥ ይችላል /ቁ.53/2//።

2.4 የመያዝ ትዕዛዙ በማንኛ□ም የኢትዮጵያ ግዛት ውስጥ በማንኛ□ም □ሊስ ተ□□ሚ ሊሆን ይችላል /ቁ.53/31//።

2.5 የመያዝ ትዕዛዝ ፖሊስ ስለጠየቀ ብቻ ወዲያው የሚሰጥ ሳይሆን መሰጠት ያለበት እንዲያዝ የተጠየቀውን ሰው በሌላ መንገድ ወደ ፍ/ቤት ለማቅረብ የማይቻል በሚሆንበት ጊዜና መቅረቡም ፍፁም አስፈላጊ ሲሆን ብቻ ነው /ቁ.54/።

2.6 በመሆኑም ፍ/ቤቱ የመያዝ ትዕዛዙን ከመስጠቱ በፊት የሚከተሉትን ነጥቦች ማጣራት አለበት፤

ሀ- ወንጀል መፈፀሙን፣

ለ- የወንጀል ክስ /Accusation/ ወይም የክስ አቤቱ□ /Cpmplaint/ ቀርቦ ከሆነ ይዘቱንና የአቅራቢውን ማንነት /የሚ□□ቅ ከሆነ/፣

ሐ- ተፈፀመ የተባለው ወንጀል ለመፈፀሙ እና □□ሚ□ም እንዲያዝ የተፈለገው ሰው ለመሆኑ በቂ ጥርጣሬ መኖሩን፣

መ- የተጠርጣሪው መያዝ ለወንጀል ምርመራው የግድ አስፈላጊ መሆኑን /ተጠርጣሪው ካልተያዘ በቀር ምርመራውን ማድረግ የማይቻል ወይም አስቸጋሪ መሆኑን/፣

ሠ- ተጠርጣሪው በሌላ መንገድ /ለምሳሌ በመጥሪያ ብቻ/ ፍ/ቤት እንዲቀርብ ለማድረግ የማይቻል መሆኑን።

2.7 ፍ/ቤቱ ከላይ የተ□ረ□ሩትን ነጥቦች ለማጣራት የመያዝ ትዕዘዙ እንዲሰጠው የጠየቀውን ፖሊስ በቃል መመርመር አለበት። አስፈላጊ ከሆነም የምርመራ መዝገቡን አስቀርቦ መመርመር ይችላል።

2.8/ ፍ/ቤቱ አስፈላጊውን ማጣሪያ ካደረገ በኃላ ትዕዛዙን መስጠት አስፈላጊ መሆኑን

በሚገባ ካመነበት በወ/መ/ሥ/ሥርዓት ሕጉ ሦስተኛ ሠንጠረዥ በተመለከተው ፎርም መሠረት የመያዝ ትዕዛዙን ይሰጣል/ቁ 52/2// ፡፡

2.9 የመያዝ ትዕዛዙ የሚከተሉትን ነጥቦች መያዝ አለበት፤

ሀ- እንዲያዝ የታዘዘው ሰው የተጠረጠረበትን ወንጀል እና የወንጀሉን ዝርዝር /ለምሳሌ በድፍኑ ሰው መግደል ወይም ስርቆት የሚል ሳይሆን የወንጀሉን ዝርዝር፣ወንጀሉ መቼ፣ የት እና እንዴት እንደተፈፀመ እና ተጎጂም ካለ የተጎጂውን ስም/፣

ለ- የሚያዘውን ሰው ስም ስሙ የማይታወቅ ከሆነ ደግሞ ተጠርጣሪውን ለመለየት የሚያስችሉ ዝርዝር መግለጫዎች፣

ሐ- □□ኛ□ □ርማ፡፡

2.10 ፍ/ቤቱ ተገቢ መስሎ ከታየው የመያዝ ትዕዛዙን ሲሰጥ በትዕዛዙ ላይ በተገለፀው መሠረት የሚያዘው ሰው ዋስትና ወይም መያዣ ከሰጠ እንዲይዘው የታዘዘው ፖሊስ ተጠርጣሪውን እንዳይዘው ይዞት ከሆነም እንዲለቀው በመያዝ ትዕዛዙ ላይ ተጨማሪ ትዕዛዝ መስጠት ይችላል/ቁ.65/፡፡

2.11 □መያዝ ትዕዛዙ እስኪፈፀም ወይም ትዕዛዙን በሰጠው ፍ/ቤት ራሱ እስኪሻር □ረስ ፀንቶ ይቆ□ል /ቁ.52/3//፡፡ ስለዚህ ትዕዛዙ ፀንቶ የሚቆይበትን ጊዜ በትዕዛዙ ላይ መግለፅ አስፈላጊ አይደለም፡፡

2.12 የመያዝ ትዕዛዙ በማንኛውም ሰዓት ተፈፃሚ ሊሆን ይችላል፡፡ ስለዚህ ትዕዛዙ ሊፈፀም የሚችልበትን የሰዓት ገደብ በትዕዛዙ ላይ መግለፅ አስፈላጊ አይደለም፡፡

2.13 አስቸኳይ ሁኔ□ ሲ□□ዓ ም መርማሪ□ □ ሊስ በቴሌፎን ወይም በቴሌግራም □መ□□ ትዕዛዝ እንዲሰጥ ለመጠየቅ ይችላል /ቁ.55/1//፡፡ የመያዝ ትዕዛዙ የሚሰጠው ግን እንደማንኛውም ጊዜ ፎርሙን ተከትሎ በጽሑፍ መሆን አለበት፡፡ ትዕዛዙ ከመሰጠቱ በፊትም ከላይ በቁ. 2.6 የተጠቀሱት ነጥቦች መጣራት አለባቸው፡፡ ፖሊሱ በቴሌፎን ወይም በቴሌግራም ያቀረበውን ጥያቄ በ24 ሰዓት ውስጥ በጽሑፍ ማረጋገጥ አለበት /ቁ.55/2//፡፡

3. □ተ□□ ሰው ለመጀመሪያ ቀን ፍ/ቤት ሲቀርብ የሚፈፀም ሥ/ሥርዓት /Proceeding at the initial appearance/

3.1 ተጠርጣሪው በመያዝ ትዕዛዝ ወይም ያለመያዝ ትዕዛዝ ተይዞ ፍ/ቤት ሲቀርብ ፍ/ቤቱ ተጠርጣሪውን ይዞ የመጣውን ፖሊስ በመጠየቅ አስፈላጊውን መረጃ ካገኘ በኃላ ተጠርጣሪው የተያዘበትን ምክንያት እና ፈፅሟል የተባለውን ወንጀል ዝር□ር ለተ□ር□ሪው ማስረዳት አለበት፡፡

3.2 ከዚያም ከፖሊሱ ባገኘው መረጃ ላይ በመመሥረት እንደ ሁኔታው ተጠርጣሪው በማረፊያ ቤት እንዲቆይ ወይም በዋስትና እንዲቆይ ማዘዝ አለበት /ቁ.59/1//

3.3 ተፈፀመ የተባለው ወንጀል ዋስትና የማይከለክል ከሆነ ተጠርጣሪው በቃል □ጁም በ□ሑ□ □□ስትና ጥያቄ ባ□ቀርብም □/ቤቱ ዋስትናውን በራሱ ጊዜ መ□ቀ□ ይችላል፡፡

3.4 □/ቤቱ ዋስትናውን ለመፍቀድ ወይም ላለመፍቀድ እንዲሁም የዋስትናውን ዓይነትና መጠን ለመወሰን ከቁ.63 እስከ 75 በተደነገገው መሠረት ይመራል፡፡

3.5 ለምርመራ በማረፊያ ቤት ለማቆየት የሚፈቀድ ተጨማሪ ጊዜ፤

3.5.1 የወንጀሉ ዝርዝር ዋስትና የሚፈቅድ ወይም የሚከለክል ቢሆንም ምርመራውን ለመፈፀም ጊዜ እንዲሰጠው መርማሪው ፖሊስ ያቀረበውን ጥያቄ ፍ/ቤቱ ካመነበት ተጨማሪ የምርመሪ ጊዜ ለመፍቀድ ይችላል፡፡

3.5.2 ጊዜው የሚሰጠው ፖሊስ ስለጠየቀ ብቻ ሳይሆን አስፈላጊ መሆኑን ፍ/ቤት ሲያምንበት ብቻ ነው፡፡ ስለ□ህ □/ቤቱ ተፊ ማሪ □□ውን ከመፍቀዱ በፊት፤

ሀ- □ሊሱ ተጨማሪ ጊዜውን ለምን እንደፈለገ፣ ምርመራው በምን ደረጃ ላጁ እንዳለ፣ ገና □ሚ□ሩ ነጥቦች ምን ምን እንደሆኑ፣ ተከሳሹ በእስር ቤት ካልቆየ የቀረውን ምርመራ ማካሄድ የማይቻል ወይም አስቸጋሪ መሆኑን እና ያልተጣራውን ነጥብ ለማጣራት የሚያስፈልገውን የተፊ ማሪ □□ ርዝመት ፖሊሱን በቃል በመጠየቅና በመመርመር አስፈላጊ ከሆነም የምርመራ መዝገቡን አስቀርቦ በመመርመር ማጣራት አለበት፡፡

ለ- የተጠራጣሪውን ሐሳብም መስማት አለበት፡፡

3.5.3 አስፈላጊው ማጣሪያ ከተደረገ በ□ላ ተፊ ማሪ □ምርመራ □□ መስ□ቱ አስፈላጊ መሆኑ ከታመነበት የጉዳዩን ውስብስብነት ከግምት ውስጥ በማስገባት ለምረመራው በቂ የሆነ ተጨማሪ ጊዜ ይሰጣል፡፡ ለአንድ ጊዜ የሚሰጠው የጊዜ ርዝመት እንደ ጉዳዩ ውስብስብነት ከ1 እስከ 14 ቀን ሊሆን ይችላል፡፡

3.5.4 መጀመሪያ ከተሰጠው ተጨማሪ ጊዜ ሌላ የምረመራ ጊዜ እንዲሰጠው መርማሪው ፖሊስ ከጠየቀ አሁንም ፍ/ቤቱ ጊዜውን ከመፍቀዱ በፊት፤

ሀ- ከላይ በቁ.3.5.2 □ተ□ረ□ሩትን ነጥቦች በድጋሚ ማጣራት አለበት

ለ- በተጨማሪም መርማሪው ፖሊስ በመጀመሪያ የተሰጠውን የምርመራ ጊዜ በአግባቡ ለመጠቀም ያደረገውን ትጋት ለማረጋገጥ ፖሊሱን በቃል መመርመር የምርመራ መዝገቡንም አስቀርቦ መመርመር አለበት፡፡

ሐ/ ፖሊሱ አስፈላገውን ትጋት ያላደረገ ከሆነ ጥያቄውን አለመቀበል፣

መ/ አስፈላጊው ማጣሪያ ተደርጕ ሌላ የምርመራ ጊዜ መስጠት አስፈላጊ መሆኑ ከታመነበት እንደ ጉዳዩ ውስብስብነት ከ1 እስከ 14 ቀን ሊደርስ የሚችል ሌላ የምርመራ ጊዜ ይሰጣል፡፡

3.5.5 የተጨማሪ ምርመራ ጊዜ የሚሰጠው ለስንት ዙር እንደሆነ በሕግ ያልተደነገገ ቢሆንም ፍ/ቤቱ ተጨማሪ ጊዜ መስጠቱ በአንድ በኩል ምርመራውን ለማከናወንና በአጠቃላይም ለትክክለኛ ፍትህ አሰጣጥ የሚኖረውን ጠቀሜታና የወንጀሉን ዓይነትና ክብደት በሌለ በኩል ደግሞ የተጠራጣሪውን አስቸኳይ ፍትህ □ማፅኘት መብቱን በማመዛዘን የተጨማሪ ጊዜውን ገደብ መወሰን አለበት፡፡

3.5.6 መርማሪው ፖሊስ ምርመራውን ካጠናቀቀ ወይም ፍ/ቤቱ ሌላ ተጨማሪ የምርመራ ጊዜ መስጠት የለበትም በማለት ከወሰነ ክሱ እስኪሰማ ድረስ ተ□ር□ሪ□ ታስሮ እንዲቆይ ወይም በዋስትና እንዲወጣ መወሰን አለበት፡፡

4. ከክስ መሰማት በፊት የተጠርጣሪውን ቃል ወጁም □እምነት ቃል መመ□□ብ /ቁ.35/

4.1 የቀዳሚ ምርመራ ከመካሄዱ ወይም ክሱ ከመሰማቱ በፊት በማንኛውም ጊዜ ማንኛ ውም ፍ/ቤት ማንኛውንም የተሰጠውን ቃል ወጁም □እምነት ቃል ለመመዝገብ ይችላል /ቁ.35/1//::

4.2 ተጠርጣሪው ቃሉን እንዲሰጥ ከፖሊስ ጥያቄ ቢቀርብም ባጁቀርብም ተ□ር□ሪ□ መ□መሪ□ የቀረበለት ፍ/ቤት /ቁ.59/ ተጠርጣሪው በሙሉ ፈቃድ ቃሉን ለመስጠት እንደሚፈልግ ከገለፀ የፖሊስ ጥያቄ ሳይጠብቅ ቃሉን መመዝገብ ይችላል::

4.3 የሚመዘገበው ቃል ማንኛ□ም ቃል □ጁም □እምነት ቃል መሆን ይችላል /ቁ.35/1//::

4.4 ፍ/ቤቱ ቃሉን የሚሰጠውን ሰው በመመርመር /በመጠየቅ/ ቃሉን ወይም የዕምነት ቀሉን የሚሰጠው በነፃ ፈቃዱ መሆኑን ካላረጋገጠ በስተቀር የሚሰጠውን ማንኛ ውንም ቃል መመዝገብ የለበትም /ቁ.35/2//::

4.5 ቃሉን የሚሰጠው ሰው ቃሌን ለመስጠት ፈቃደኛ ነኝ ማለቱ ብቻ በነፃ ፈቃዱ ቃሉን ለመስጠት መፈለጉን አያረጋግጥም:: ስለዚህም ፍ/ቤቱ ይህን ለማረ□□ፃ፤

ሀ- የመናገር መብት እንጂ ግዴታ እንደሌለበት መንገር፣

ለ- በፈለገበት ጊዜ ቃሉን መስጠት ማቆም እንደሚችል መንገር፣

ሐ- በነፃ ፈቃዱ የሚሰጠው የዕምነት ቃል እንደማስረጃ ሊቀርብበት እንደሚችልማስረዳት፣

መ- ቃሉን እንዲሰጥ ማንም ሰው ወይም አካል አስገድዶት ወይም አስፈራርቶት፣ እንደሆነ ጠይቆ ማጣራትና ያለ ፈቃዱ ቃሉን እንዲሰጥ ማንም ሊያስገድደው እንደማይችል ማስረዳት፣

ሠ- እነዚህን ሁኔታዎች ከተረዳ በኃላ ተጠርጣሪው ቃሉን ወይም የዕምነት ቃሉን ለመስጠት ሙሉ ፈቃደኛ መሆኑን መጠየቅ አለበት::

4.6 ፍ/ቤቱ ተገቢውን ማጣሪ□ ካ□ረ□ በኃላ ተጠርጣሪው በነፃ ቃሉን ለመስጠት ሙሉ □ቃ□ኛ መሆኑን ካረጋገጠ ይህንኑ ከመዘገበ በኃላ ቃሉን መመዝገብ ይቀጥላል::

4.7 ተ□ር□ሪ□ □ቀረበ□ በ□ሊስ ታጅቦ ከሆነ ቃሉን ሲሰጥ ፖሊሱ እንዲያደምጥ ልፈቀድለት አይገባም::

4.8 ፍ/ቤቱ የተሰጠውን ቃል ወይም የዕምነት ቃል ሳይጎደል በጽሑፍ መመዝገብ አለበት /ቁ.35/3//

4.9 የተፃፈው ቃል ወይም የዕምነት ቃል ከተነበበለት በኃላ ቃሉን የሰጠው ሰው በ□ሑፉ ላይ መፈረም አለበት:: /ቁ.35/1//

4.10 በመፊ ረሻም □□/ቤቱ ኘሬዝዳንት በተሰጠው ቃል ላይ መፈረም አለበት::

4.11 ክሱን የሚሰማው ወይም የሚመረምረው /ቀዳሚ ምርመራ የሚያካሂደው/ ቃሉን የመዘገበው ፍ/ቤት ሳይሆን ሌላ ፍ/ቤት ከሆነ የመዝገቡ ግልባጭ ክሱን ለሚመረምረው ወይም ለሚሰማው ፍ/ቤትና ለዓ/ሕጉ መላክ አለበት:: /ግልባጩ □ሚሰ□□ ለመርማሪ□ ፖሊስ አይደለም/

5. ዋስትና

5.1 የዋስትና ማመልከቻ

5.1.1 ከላይ በክፍል /3.3/ የተገለፀው እንደተጠበቀ ሆኖ የተያዘ ሰው በማንኛ□ም □□ በዋስትና ወረቀት እንዲለቀቅ ለማመልከት ይችላል /ቁ.64/1//፡፡

5.1.2 ማመልከቻው በጽሑፍ ሆኖ አመልካቹ መፈረም አለበት፡፡ እንዲሁም ማመልከቻ የቀረበበትን ምክንያት በአጭሩ መግለፅና ማቅረብ የሚችለውን የዋስትና ወረቀት ሁኔታ ማመልከት አለበት /ቁ.64/2//፡፡

5.1.3 ማመልከቻውን ማንኛውም ፍ/ቤት መፍቀድ ይችላል /ቁ.64/3//፡፡

5.1.4 ማመልከቻው ሲቀርብ ፍ/ቤቱ ዓ/ሕግ ወይም ዓ/ሕግ ከሌለ መርማሪው ፖሊስ ትችትና ሐሳብ እንዲሰጥ ከጠየቀ በኃላ በ48 ሰዓት ውስጥ ውሳኔ መስጠት አለበት /ቁ.66/፡፡

5.2 ዋስትና ሁሌም /absolutely/ የሚከለከልባቸው ሁኔታዎች

5.2.1 በሕፅ በተደነገጉ ልዩ ሁኔ□ዎች ፍ/ቤት ዋስትና ካልከለከለ በስተቀር በዋስትና መለቀቅ መብት ነው፡፡ /ሕገ-መንግስት አንቀፅ 19/6//፡፡

5.2.2 በወ/መ/ሥ/ሥ/ሕግ ቁ.63/1/ ወይም በሌሎች ሕጎች ዋስትና ሁሌም / absolutely / በተከለከለባቸው ሁኔታዎች ዋስትና አይፈቀድም፡፡ በነዚህ ሁኔታዎች ዓ/ሕግ ቢቃ□ምም ባጁቃ□ምም □/ቤቱ በራሱ ጊዜ ዋስትናውን መከልከል አለበት፡፡

5.2.3 ዋስትና ሁሌም በተከለከለባቸው ሁኔታዎች የዋስትና ጥያቄው የሚከለከለው የቀረበውን የወንጀል ዝርዝር ወይም የተጠቀሰውን አንቀፅ በማየት ነው፡፡ በተከሳሹ ላይ የቀረበውን የማስረጃ ክብደት መመዘን አስፈላጊ አይደለም፡፡

5.3 ዋስትና የሚከለከልባቸው ሌሎች ሁኔታዎች

የተፈፀመው ወንጀል ዋስትና ሁሌም በሚከለከልባቸው ሁኔ□ዎች ስር የሚወድቅ ባይሆንም በወ/መ/ሥ/ሥ/ሕ/ቁ.67 /ሀ/፣ /ለ/ ና /ሐ/ ሥር በተ□ረ□ሩት ሁኔታዎች ፍ/ቤቱ የዋስትና ጥያቄውን ለመከልከል ይችላል።

5.3.1 በቁ.67 /ሀ/ መሠረት ዋስትና የሚከለከልበት ሁኔ□

ሀ- በዋስትናው ወረቀት የተመለከቱትን ግዴታዎች አመልካቹ የሚፈፅም የማይመስል ከሆነ ፍ/ቤቱ በዋስትና ወረቀት የመለቀቅ ማመልከቻውን መቀበል የለበትም።

ለ- አመልካቹ በዋስትናው ወረቀት የተመለከቱትን ፅጻ ታዎች የሚፈፅም መሆን አለመሆኑን ለመገመት ፍ/ቤቱ የሚከተሉትን ነጥቦች መሠረት ማድረግ አለበት፡-

1. የወንጀሉን ዓይነትና ከባድነት፣
2. አመልካቹ ላይ የቀረበውን የማስረጃ ክብደት፣
3. የአመልካቹን የቤተሰብና የስራ ሁኔ□ ፣
4. የአመልካቹን ማህበራዊ ግንኙነት /community ties/፣
5. የአመልካቹን □ቀ□ሞ ታሪክና ፀባዩን፣
6. አመልካቹ አሁን ባለበት አድራሻ ለምን ያህል ጊዜ እንደኖረና ሌሎች አስፈላጊ ነጥቦች።

ሐ- □/ቤቱ እነዚህን ነጥቦች ለማጣራት እንደ አስፈላጊነቱ ዓ/ሕጉን ወይም መርማሪ ፖሊሱን በቃል ለመጠየቅ፣ የምርመራ መዝገቡንም አስቀርቦ ለማየት እና አስፈላጊ ሲሆንም ሌላ ማስረጽ እንዲቀርብ ለማዘዝ ያለው ሥልጣን እንዳለ ሆኖ የሚከተሉትን ጥያቄዎች ከአመልካቹ በመጠየቅ አመልካቹ በመኃላ ስር ሆኖ ዓ□ቄዎቹን እንዲመልስ በማ□ረፅ በቂ መረጽ ለማፅኘት ይቻላል።

1. አግብተሀል?
2. ልጆችአሉህ? ካሉህ ስንት?
3. የምትኖረው ከባለቤትህና ከልጆችህ ጋር ነው?
4. ቤተሰቦችህን የምታስተዳድረው አንተ ነህ ?
5. ሌላ የምትረዳው ሰው አለህ?
6. ቤተሰቦችህንና ሌሎች ሰዎችን ጨምሮ በአጠቃላይ ስንት ሰው □ስተ□□ራለህ?

7. ሥራ አለህ? ካለህ ምን ዓይነት ሥራ?
8. አሁን በምትሰራበት መ/ቤት ለምን ያህል ጊዜ ሰርተሀል?
9. የግል መኖሪያ ቤት አለህ? ከሌለህ የምትኖረው በማን ቤት ውስጥ ነው?
10. ቋሚ አድራሻህ የት ነው?
11. አሁን ባለህበት አድራሻ ለምን ያህል ጊዜ ኖረሀል?
12. ለሥራ ወይም ለንግድ ወይም ለሌላ ጉዳይ ወደ ውጪ ሀገር ትመላለሳለህ? የሚሉና ሌሎችም አስፈላጊ የሆኑ ጥያቄዎች፡፡

መ- ከዓ/ሕጉ ወይም ከመርማሪው ፖሊስ ወይም ከአመልካቹ □ተ□ኘ□ መረጃ □ጁም ሌላ ማስረጃ ቀርቦም ከሆነ የቀረበው ማስረጃ አመልካቹ በዋስትና ቢለቀቅ በዋስትናው ወረቀት የተመለከቱትን ግዴታዎች የማይፈፅም ወይም የሚጠፋ መሆኑን የሚያመለክቱ ከሆነ ፍ/ቤቱ ዋስትናውን መከልከል አለበት፡፡ ካልሆነ ግን ዋስትናውን በመፍቀድ የዋስትናውን ዓይነትና መጠን ይወስናል፡፡ /በቁ.67/ለ/ ወይም /ሐ/ መሠረት ዋስትናውን የሚከለክል ምክንያት ከሌለ፡፡/

5.3.2 በቁ.67 /ለ/ መሠረት ዋስትና የሚከለከልበት ሁኔታ

ሀ- አመልካቹ ቢለቀቅ ሌላ ወንጀል ይፈፅም ይሆናል ተብሎ የሚገመት ከሆነ ፍ/ቤቱ በዋስትና ወረቀት የመለቀቅ ማመልከቻውን መቀበል የለበትም፡፡

ለ- አመልካቹ ቢለቀቅ ሌላ ወንጀል ይፈፅም ይሆናል ተብሎ የሚገምተው የሚከተሉትን ነጥቦች መሠረት በማድረግ ነው፤

1. የአመልካቹን የቤተሰብና የሥራ ሁኔታ፣
2. ማህበራዊ ግንኙነቱን፣
3. □ቅ□ሞ ታሪኩንና ፀባዩን፣
4. የቀድሞ የወንጀል ሪከርድ ማለትም አመልካቹ ከዚህ በፊት በወንጀል ተቀጥቶ ቅጣቱን የጨረሰ መሆኑን በአመክሮ ወይም በገደብ የተለቀቀ መሆኑን ወይም በጁቅርታ የታለፈ መሆኑን፣
5. አመልካቹ በሌላ ወንጀል ተከሶ ፍርድ በመጠበቅ ላይ መሆኑን
6. ከነገሩ ሁኔታ አመልካቹ በተበዳዩ ወይም በተበዳዩ ቤተሰብ ላይ ሊያደርስ የሚችለውን ጥቃት እና ሌሎች አስፈላጊ ሁኔታዎች፡፡

ሐ- □ነዚህን ሁኔታዎች ለማጣራት ፍ/ቤቱ ዓ/ሕጉን ወይም መርማሪውን ፖሊስ

በመ□□ቅ መረጃ መፅኘት አለበት። የአመልካቹን ሐሳብም መስማት አለበት። ተገቢ ሆኖ ከተገኘም አስፈላጊው ማስረጃ እንዲቀርብ ማዘዝ ይችላል። ይህን ጉዳይ ለማስረዳት ብቻ ዓ/ሕጉ የአመልካቹን የወንጀል ሪከርድ ቢያቀርብ ከውሳኔ በፊት የቀድሞ የወንጀል ታሪክ መቅረብ የለበትም የሚለው ሕግ ማስረጃው እንዳይቀርብ የሚከለክል አይደለም። ሆኖም ፍ/ቤቱ የጥፋተኝነት ውሳኔ ሲወስን የተከሳሹን የቀድሞ የወንጀል ታሪክ እንደ ማስረጃ መመልከት የለበትም።

መ- ፍ/ቤቱ ተገቢውን ማጣሪያ ካደረገ በኃላ አመልካቹ ቢለቀቅ ሌላ ወንጀል ሊፈፅም ይችላል ብሎ ከገመተ ዋስትናውን መከልከል አለበት። ካልሆነ ግን ዋስትናውን በመፍቀድ የዋስትናውን ዓይነትና መጠን ይወስናል።

5.3.3 በቁ.67 /ሐ/ መሠረት ዋስትና የሚከለከልበት ሁኔ□

ሀ- አመልካቹ ምስክሮችን መግዛት /ማባበል/ ወይም ማስረጃ ለማጥፋት ይችላል ተብሎ የሚገመት ከሆነ ፍ/ቤቱ በዋስትና ወረቀት የመለቀቅ ማመልከቻውን መቀበል የለበትም።

ለ- ይህ ግምት መኖር አለመኖሩን ለማረጋገጥ ፍ/ቤቱ የሚከተሉትን ሁኔታዎች ማየት አለበት፡-

1. የወንጀሉን ዓይነትና ሁኔ□ ፣
2. የአመልካቹን የቀድሞ ታሪክና ባህሪ፣
3. የማስረጃው ዓይነት፣
4. አመልካቹ ከምስክሮቹ ጋር ያለው ግንኙነት ወይም ቅርበት፣
5. አመልካቹ ምስክሮቹን ለማግኘት እና ምክስሮቹ ላይ ተፅዕኖ ለማሳደር የመቻሉ ክ□ል፣
6. ሌላ ግዙፍ ማስረጃ ከሆነ ማስረጃው ያለበት ቦታና ሁኔታ እንዲሁም አመልካቹ ማስረጃውን የማግኘት ዕድሉ፣
7. ሌሎች አግባብነት ያላቸው ሁኔ□ ዎች።

ሐ- ፍ/ቤቱ ተገቢውን ማጣሪያ ካደረገ በ□ላ ባ□ኘው መረጃ ወይም ማስረጃ መሠረት ዋስትናውን መፍቀድ ወይም መከልከል ይችላል።

5.4 የዋስትናውን ዓይነትና መጠን መወሰን

ከላይ በክፍል /5.2/ ወይም /5.3/ መሠረት ዋስትናው የሚከለከልበት ምክንያት ከሌለ ፍ/ቤቱ ዋስትናውን በመፍቀድ የዋስትናውን መጠንና ዓይነት ይወስናል:: አመልካቹን ብቻ የዋስትና ወረቀቱን አስፈርሞ መልቀቅ በቂ መሆኑን ፍ/ቤቱ ካመነበት አመልካቹ በራሱ ዋስትና እንዲወጣ መፍቀድ ይችላል:: አለበለዚያ ግን አመልካቹ ሌላ ዋስ እንዲጠራ ወጁም መ□□ እንዲሰጥ መታዘዝ አለበት /ቁ.63/2//::

5.4.1 የዋስትናን መጠን መወሰን

የዋስትና መጠን ሲወሰን በአንድ በኩል የአመልካቹን መቅረብ የሚያረጋግጥ መሆኑን በሌላ በኩል ግን የአመልካቹን ወይም የዋሶቹን የኢኮኖሚ አቅም ያገናዘበ መሆኑን ማመዛዘን አለበት:: ይህንን ለማመዛዘንም የሚከተሉት ሁኔታዎች ከግምት ውስጥ መግባት አለባቸው::

ሀ- **የወንጀሉ ክስ ከባድነት:-**

ይህን ሁኔታ ለማጣራት የወንጀሉን ዝርዝር ወይም የተጠቀሰውን አንቀፅ ብቻ ሳይሆን የቀረበውን ማስረጃ ማየትም አስፈላጊ ነው::

ለ- ተከሳሹ ወደ ፍ/ቤት ከመቅረብ የማይቀር መሆኑን፤

ይህንን ግምት ለመውሰድ □/ቤቱ የሚከተሉትን ነጥቦች ማጣራት አለበት::

1. የወንጀሉን ዓይነትና ከባድነት፣
2. አመልካቹ ላይ የቀረበውን የማስረጃ ክብደት፣
3. የአመልካቹን የቤተሰብና የስራ ሁኔ□፣
4. የአመልካቹን ማህበራዊ ግንኙነት /community ties/፣
5. የአመልካቹን □ቀ□ሞ ታሪክና ፀባዩን፣
6. አመልካቹ አሁን ባለበት አድራሻ ለምን ያህል ጊዜ እንደኖረና ሌሎች አስፈላጊ ነጥቦች::

□/ቤቱ እነዚህን ነጥቦች ለማጣራት እንደ አስፈላጊነቱ ዓ/ሕጉን ወይም መርማሪ ፖሊሱን በቃል ለመጠየቅ፣ የምርመራ መዝገቡንም አስቀርቦ ለማየት እና አስፈላጊ ሲሆንም ሌላ ማስረጽ እንዲቀርብ ለማዘዝ ያለው ሥልጣን እንዳለ ሆኖ

የሚከተሉትን ጥያቄዎች ከአመልካቹ በመጠየቅ አመልካቹ በመኃላ ስር ሆኖ ዓ□ቄዎቹን እንዲመልስ በማ□ረፅ በቂ መረጃ ለማፅኘት ይቻላል::

1. አግብተሀል?
2. ልጆችአሉህ? ካሉህ ስንት?
3. የምትኖረው ከባለቤትህና ከልጆችህ ጋር ነው?
4. ቤተሰቦችህን የምታስተዳድረው አንተ ነህ ?
5. ሌላ የምትረዳው ሰው አለህ?
6. ቤተሰቦችህንና ሌሎች ሰዎችን ጨምሮ በአጠቃላይ ስንት ሰው □ስተ□□ራለህ?
7. ሥራ አለህ? ካለህ ምን ዓይነት ሥራ?
8. አሁን በምትሰራበት መ/ቤት ለምን ያህል ጊዜ ሰርተሀል?
9. የግል መኖሪያ ቤት አለህ? ከሌለህ የምትኖረው በማን ቤት ውስጥ ነው?
10. ቋሚ አድራሻህ የት ነው?
11. አሁን ባለህበት አድራሻ ለምን ያህል ጊዜ ኖረሀል?
12. ለሥራ ወይም ለንግድ ወይም ለሌላ ጉዳይ ወደ ውጪ ሀገር ትመላለሳለህ? የሚሉና ሌሎችም አስፈላጊ የሆኑ ጥያቄዎች::

እነዚህ ነጥቦች በክፍል /5.3.1 /ለ/ እና /ሐ/ ሥር ከተዘረዘሩት ጋር አንድ ቢሆኑም በ□□ኛው ክፍል ነጥቦቹን የምንጠቀመው ዋስትናውን ለመፍቀድ ወይም ለመከልከል ሲሆን ሁኔታዎቹ ዋስትና የመከልከል ደረጃ የማያደርሱ ሆነው ከተገኙ በ□ህኛው ክፍል የዋስትናውን መጠን ከፍ ወይም ዝቅ ለማድረግ እንጠቀምባቸዋለን::

<u>ሐ- የተከሳሹ መለቀቅ ለሕዝብ ፀጥታ የሚያስከትለው አደጋ:-</u>

ለዚህም የሚከተሉትን ሁኔታዎች ማየት ያስ□ል□ል፤

1. የወንጀሉን ዓይነት፣ክብደትና ሁኔታ/ከሕዝብ ፀጥታና ሞራል ጋር ያለውን ግንኙነት/፣
2. የተከሳሹን የቤተሰብና የስራ ሁኔ□ ፣
3. ማህበራዊ ግንኙነቱን፣
4. □ቀ□ሞ ታሪኩንና ባህሪውን፣
5. ሕ□ቡ ሊያሳይ የሚችለው ተቃውሞ(public Reaction)፣

6. ተከሳሹ በተበዳዩ ወይም በተበዳዩ ቤተሰብ ላይ ሊያደርስ የሚችለውን ጥቃት።

<u>*መ- ተከሳሹና ዋሶቹ ያላቸው ሀብት*</u>

ይህንን ለማረጋገጥ የሚከተሉት ሁኔታዎች መታየት አለባቸው፤

1. የተከሳሹን እና የዎሶቹን የስራና የገቢ ሁኔ□፣
2. የተከሳሹን ማህበራዊ ግነኙነትና ዋስ የማግኘት ዕድሉን፣
3. አስፈላጊ ሆኖ ከተገኘ ጉዳዩን በማስረጃ ማጣራት የሚቻል ሆኖ የሚከተሉትን ጥያቄዎች ከተከሳሹ በመጠየቅ መረጃ ማግኘት ይቻላል።
   - 3.1 ስራ አለህ?
   - 3.2 ሌላ የገቢ ምንጭ አለህ?
   - 3.3 የወር ገቢህ ስንት ነው?
   - 3.4 ተቀማጭ ገንዘብ ወይም ሌላ ንብረት አለህ?
   - 3.5 ከሰዎች ጋር ያለህ ማህበራዊ ግንኙነት ምን ይመስላል?
   - 3.6 □ስ ማፅኘት ወይም ሌላ መያዣ መስጠት ትችላለህ?
   - 3.7 □ምታቀርባቸው ዋሶች የሀብት የስራና የገቢ ሁኔታ ወይም የምታቀርበው መያዣ ዓይነት ምን ይመስላል?
   - 3.8 ሌሎች አግባብነት ያላቸው ነጥቦች።

<u>5.4.2 ተከሳሹ በራሱ ዋስትና እንዲለቀቅ የሚፈቀድበት ሁኔ□</u>

ሀ- ተከሳሹ በራሱ ዋስትና እንዲወጣ መፍቀድ አግባብ መሆን አለመሆኑን ለመወሰን የሚከተሉትን ሁኔታዎች ማየት ያስፈልጋል፤

1. የወንጀሉን ከባድነትና ሁኔ□፣
2. □ማስረጃ□ን ክብደት፣
3. የተከሳሹን ማህበራዊ ግንኙነት፣
4. የተከሳሹን የስራና የቤተሰብ ሁኔ□፣
5. የተከሳሹን የቀድሞ ታሪክና ባህሪ፣
6. የተከሳሹን የወንጀል ሪከርድ፣
7. ተከሳሹ በሌላ ወንጀል ተከሶ ፍርድ እየጠበቀ መሆኑን።

ለ- እነዚህን ነጥቦች ለማጣራት ዓ/ሕጉን ወይም መርማሪ ፖሊሱን ለመመርመር

አስፈላጊ ሲሆን ማስረጃ እንዲቀርብ ለማዘዝ ፍ/ቤቱ ያለው ስልጣን እንዳለ ሆኖ የሚከተሉትን ጥያቄዎች ከተከሳሹ በመጠየቅ አስፈላጊውን መረጃ ለማግኘት ይቻላል::

1. አግብተሃል?
2. ልጆች አሉህ?
3. ስራ አለህ? ካለህ ምን ዓይነት?
4. የወር ገቢህ ምን ያህል ነው?
5. የራስህ መኖሪያ ቤት አለህ?
6. አሁን ባለህበት አድራሻ ለምን ያህል ጊዜ ኖረሀል?
7. ሌሎች አግባብነት ያላቸው ጥያቄዎች::

ሐ- ፍ/ቤቱ አስፈላጊውን ማጣሪያ ካደረገ በኃላ ተከሳሹ በራሱ ዋስትና ቢለቀቅ የሚቀርብ መሆኑን ካመነበት ተከሳሹ በራሱ ብቻ የዋስትና ወረቀት ፈርሞ እንዲለቀቅ ጹ□ቀ□ለታል:: ካልሆነ ግን ሌላ ዋስ እንዲጠራ ወይም መያዣ እንዲሰጥ መታዘዝ አለበት::

<u>5.5 የዋስትና ወረቀት ስለማስፈረም</u>

ሀ- ዋስትናው የተፈቀደ እንደሆነ ፍ/ቤቱ ተከሳሹ እንዲለቀቅ ከማዘዙ በፊት ተከሳሹ የዋስትና ወረቀት /Bail Bond/ እንዲፈርምተከሳሹ ሌላ □ስ እንዲጠራ ታዞ ከሆነ ደግሞ በተፊ ማሪም ዋሱ የዋስትና ወረቀት /Bail Bond/ እንዲፈርም ማድረግ አለበት /ቁ.63/2//::

ለ- ተከሳሹ በራሱ ዋስትና እንዲለቀቅ ተፈቀደለት ማለት ተከሳሹ የዋስትና ወረቀት መፈረም የለበትም ማለት አይደለም::

ሐ- ተከሳሹ በራሱ ዋስትና እንዲለቀቅ ከተፈቀደለት ሌላ ዋስ መጥራት ሳያስፈል□□ ፍ/ቤቱ በወሰነው ቀጠሮ ለመቅረብ ካልቀረበ ደግሞ በዋስትና ወረቀቱ ለይ የተገለፀውን ገንዘብ ለመንግስት ገቢ ለማድረግ በወ/መ/ሥ/ሥ/ሕግ ሦስተኛው ሠንጠረዥ ላይ በተመለከተው ፎርም መሠረት የዋስትና ወረቀት ሳይፈርም መለቀቅ የለበትም/ቁ.63/2//::

መ- ተከሳሹ በራሱ ዋስትና እንዲወጣ ካልተፈቀደለት እና ሌላ ዋስ እንዲጠራ ታዞ ከሆነ የዋስትናውን ወረቀት መጀመሪያ ተከሳሹ ይፈርማል ቀጥሎም ዋሶቹ ተከሳሹ በዋስትና ወረቀቱ ላይ የተገለፀውን ግዴታ ሳይፈፅም የቀረ እንደሆነ በዋስትና

ወረቀቱ ላይ የተገለፀውን ገንዘብ ለመንግስት ገቢ ለማድረግ ይፈርማሉ፡፡ ስለዚህ ተከሳሹ ሳይፈርም ዋሶቹን ብቻ ማስፈረም አግባብ አይደለም፡፡

ሠ- ተከሳሹ የዋስትናው ወረቀት የሚያስገድደውን ያልፈፀመ እንደሆነ ተከሳሹ ወይም ዋሶቹ ዋስትና የተገባበት ገንዘብ ሊወረስ የማይገባበትን ምክንያት ካላስረዱ በቀር ዋስትና የተገባበት ገንዘብ ለመንግስት ገቢ ይሆናል /ቁ.79/፡፡

6. ቀ□ሚ ምርመራ

6.1 ቀ□ሚ ምርመራ ማ□ረፅ ፅጻ ታ በሆነባቸው ወንጀሎች ምርመራው መደረግ አለበት፡፡ ሆኖም ቀዳሚ ምርመራ ማድረግ ሳያስፈልግ ጉዳዩ መታየት አለበት በማለት ዓ/ሕግ ያቀረበውን ሐሳብ ከፍተኛው ፍ/ቤት የተቀበለው ከሆነ ፍ/ቤቱ ቀዳሚ ምርመራ ማድረግ አስፈላጊ አይደለም ብሎ መወሰን ጁችላል /ቁ.80/1//፡፡

6.2 በሌሎች በከፍተኛ ፍ/ቤት በሚታዩ ወንጀሎች ዓ/ሕጉ ካላዘዘ በቀር ቀዳሚ ምርመራ መደረግ የለበትም /ቁ.80/2//፡፡

6.3 በመጀመሪያ ደረጃ ወይም በወረዳ ፍ/ቤቶች በሚታዩ ወንጀሎች ቀዳሚ ምርመራ ማድረግ አያስፈልግም፡፡

6.4 ቀ□ሚ ምርመራ እንዲደረግ በታዘዘባቸው ጉዳዮች ምርመራውን የሚያደርገው የመጀመሪያ ደረጃ ፍ/ቤት ወይም የወረዳ ፍ/ቤት ነው /ቁ.81/፡፡

6.5 ቀዳሚ ምርመራ ያደረገው ፍ/ቤት ማስረጃውን ከሰማ በ□ላ ማስረጃ□ በቂ አይደለም ብሎ ተከሳሹን ነፃ መልቀቅ አይችልም፡፡ ነገሩን አጣርቶ ክሱ በከፍተኛ ፍ/ቤት እንዲቀርብና ነገሩ እንዲሰማ ያደርጋል /ቁ.89/1//፡፡

6.6 በወ/መ/ሥ/ሥ/ሕጉ መሠረት የቀዳሚ ምርመራ ዓላማ ማስረጃ እንዳይጠፋ መዝግቦ ለማቆየት ብቻ ነው፡፡ስለዝህ □ቀ□ሚ ምርመራ የሚያደርገው ፍ/ቤት ክሱ የሚሰማው በከፍተኛው ፍ/ቤት እንጂ በቀ□ሚ ምርመራ አድራጊው ፍ/ቤት አለመሆኑን ለተጠርጣሪው ሊነግረው ይገባል፡፡

6.7 በቀዳሚ ምርመራ ወቅት የተሰጠ የምስክር ቃል ክሱ በሚሰማበት ጊዜ እንደ ማስረጃ ሊቀርብ ስለሚችል /ቁ.144/ የቀዳሚ ምርመራው ሲደረግ ተከሳሹ መስቀለኛ ዓ□ቄ እንዲጠይቅ ሊፈቅድለት ይገባል፡፡

6.8 ቀዳሚ ምርመራውን ያደረገው ፍ/ቤት ምርመራውን ከጨረሰ በኃላ ዋናውን መዝገብና ማንኛውንም መረጃ ክሱን ለሚሰማው ከፍተኛ ፍ/ቤት መዝገብ ቤት

ሹም መላክ አለበት /ቁ.91/፡፡ መ□□ቡም በቁ.92 □ተ□ረ□ሩትን ነጥቦች መያዝ አለበት፡፡

6.9 በዋስትና ወረቀት መለቀቅን የሚመለከቱ ድንጋጌዎች እንደተጠበቁ ሆኖ ቀዳሚ ምርመራ ያደረገው ፍ/ቤት ክሱ በከፍተኛው ፍ/ቤት □ስኪ□ይ ድረስ ተከሳሹ በማረፊያ ቤት እንዲቆይ ለማዘዝ ይችላል /ቁ.93/ ፡፡

7. □ስ ከመሰማቱ በፊት መጠናቀቅ ያለባቸው ዝግጅቶች

ሀ- ዓ/ሕጉ ክስ አዘጋጅቶ ሥልጣን ላለው ፍ/ቤት ያቀርባል /ቁ.109/1/ ፡፡

ለ- በተጨማሪም የክሱ ግልባጭ ወዲያውኑ ለተከሳሹ መላክ አለበት /ቁ.109/4/፡፡

ሐ- የክስ ማመልከቻው የደረሰው ፍ/ቤት ክሱን የማየት ሥልጣን እንዳለው ማረጋገጥ አለበት፡፡

መ- የፌዴራል ፍ/ቤቶች የወንጀል ሥልጣን በሕገ-መንግሥቱ፣በአዋጅ ቁ.25/88 /ከነማሻሻያዎቹ/ እና በወ/መ/ሥ/ሥ/ሕግ መሠረት የሚታይ ይሆናል፡፡

ሠ- የክልል ፍ/ቤቶች የወንጀል ሥልጣን በሕገ-መንግሥቱ በወ/መ/ሥ/ሥ/ሕግና በክልሉ ሕግ መሠረት የሚታይ ይሆናል፡፡

ረ- ክሱ ስልጣን ለሌለው ፍ/ቤት ከቀረበ ፍ/ቤቱ ክሱን አልቀበልም በማለት ዓ/ሕግ ክሱን ስልጣን ላለው ፍ/ቤት እንዲያቀርብ በክስ ማመልከቻው ላይ መግለፅ አለበት /ቁ.110/፡፡

ሠ- ፍ/ቤቱ ክሱን ለማየት ሥልጣን ካለው የክስ ማመልከቻው እንደደረሰው ወዲያውኑ ነገሩ □ሚሰማበትን ቀን ወስኖ ዓ/ሕጉና ተከሳሹ በተቀጠረወ ቀን እንዲቀርቡ መዓ ሪ□ ጁልካል /ቁ.123/ ፡፡

ሸ- ክሱ የሚሰማበት ቀን እንደተወሰነ ዓ/ሕጉና ተከሳሹ የማስረጃቸውን ዝርዝር ለፍ/ቤቱ መዝገብ ሹም መስጠት አለባቸው/ቁ.124/1/፡፡

ቀ- □/ሕ□ ወይም ተከሳሹ (ወይም ሁለቱም) የሰው ማስረጃ የሚያቀርቡ ከሆነ የምስክሮቹን ስም እና አድራሻ ብቻ ሳይሆን ምስክሮቹ የምያስረዱላቸውን ነጥብም በአጭሩ በማመልከቻቸው ለይ መግለፅ አለባቸው፡፡

በ- □/ሕ□ ወይም ተከሳሹ (ወይም ሁለቱም) የጽሁፍ ማስረጃ የሚያቀርቡ ከሆነ ማስረጃውን ከማስረጃ ዝርዝሩ ጋር ለፍ/ቤቱ መዝገብ ሹም መስጠት አለባቸው፡፡

ተ- □ማስረጽ□· □ር□ር ለ□/ቤቱ መ□□ብ ሹም ከቀረበ በኃላ የመዝገብ ቤት ሹሙም □ሁለቱም □ገን ማስረጃዎች ክሱን ለመስማት በተቀጠረበት የመጀመሪያ ቀን እንዲቀርቡ መዓ ሪ□ ጁልካል /ቁ.124/1/፡፡ የጽሁፍ ማስረጃ ቀርቦ ከሆነም የማስረጀውን ኮፒ ለሌላኛው ወገን መላክ አለበት፡፡

ቸ- በመጀመሪያው ትዕዛዛ ተከሳሹም ሆነ ምስክሮች እንዲቀርቡ የሚታዘዘው በመጥሪያ ብቻ ነው፡፡ በፖሊስ ተይዘው እንዲቀርቡ የሚታዘዘው መጥሪያው ደርሷቸው ሳጁቀርቡ ሲቀሩ ነው /ቁ.425/፡፡

ምዕራፍ ሁለት:- □□ስ መሰማት /Trial/

1. ስለ □ሱ መሰማት አጀማመር /Opening of hearing/

1.1 አጠቃላይ

ሀ- ክሱን ለመስማት በተቀጠረበት ቀንና ሰዓት ክሱን ለመስማት ፍ/ቤቱ ያስችላል::

ለ- የተከሳሹን ወይም የተበዳዩን የግል ሕይወትና ሞራል፣ የሕዝቡን የሞራልና የፀጥ□ ሁኔታ እንዲሁም የሀገሪቱን ደህንነት ለመጠበቅ ሲል ፍ/ቤቱ ጉዳዩ በዝግ ችሎት እንዲታይ ካልወሰነ በቀር ክሱ በግልፅ ችሎት መታየት አለበት::

ሐ- ተከሳሹ እንዲቀርብ ተጠርቶ ይቀርባል:: ጠበቃ ካለው ከጠበቃው ጋር ይቀርባል::

መ- ተከሳሹ የተከሳሹ ሳጥን ውስጥ ገብቶ ከቆመ በኃላ ማንነቱን ለማረጋገጥ ጥያቄዎች ጁቀርቡለታል:: ጥያቄዎቹም፤

1. ሙሉ ስም ከነዓያት፣
1. ክ□ሜ፣
2. □□ ፣
3. ስራ፣
4. አድራሻ፣
5. የትምህርት ደረጃ፣

ረ- የክሱ ማመልከቻ ለተከሳሹ ከተነበበለት በኃላ የክሱን ማመልከቻ የሚቃወም እንደሆነ ጁ□□ቃል::

1.2 አስተርጓሚ መመደብ

1. ችሎቱ የሚካሄደው ለተከሳሹ በማይገባው ቋንቋ ከሆነ ፍ/ቤቱ በመንግሥት ወጪ አስተርጓሚ ሊመድብለት ይገባል /ሕገ-መንግሥት ቁ.20/7/ እና ወ/መ/ሥ/ሥ/ሕግ ቁ.126/2/::
2. አስተርጓሚ የሚመደበው ተከሳሹ ሲያመለክት ወይም ተከሳሹ ባያመለክትም ተከሳሹ የችሎቱን ቋንቋ የማይረዳው መሆኑን ፍ/ቤቱ ሲረዳው ነው::
3. ቋሚ የፍ/ቤት አስተርጓሚዎች ካሉ የተከሳሹን ቋንቋ የሚረዳ አስተርጓሚ ፍ/ቤቱ ይመድባል:: ቋሚ አስተርጓሚ ከሌለ ወይም ያሉት አስተርጓሚዎች የተከሳሹን ቋንቋ የማይረዱ ከሆነ ለተከሳሹ ወይም ለዓ/ሕጉ /ተበዳዩንም ጨምሮ/ ዘመ□ ያልሆነ ወይም ለክሱ ምስክር ያልሆነ ችሎ□ □ለ□ ሌላ ሰ□ □/ቤቱ መምረዓ አለበት /ቁ.126/2/::

4. አስተርጓሚው ክርክሩን መተርጎም ከመጀመሩ በፊት በእውነት ለመተርጎም መማል አለበት::
5. □መ□ላ ቃሉም "በዚህ ፍ/ቤት የቀረበውን ክርክር በእውነትና የችሎታዬን ያህል ሊተረ□ም □ምላለሁ" የሚል መሆን አለበት:: እምላለሁ ማለትን ኃይማኖቱ የማይፈቅድለት ከሆነ "□ምላለሁ" በማለት ፋን□ "አረጋግጣለሁ" እንዲል ሊፈቀድለት ይገባል:: መጽሐፍ ቅዱስ ወይም ቁራን ይዞ እንዲምል ማስገደድ አግባብ አይደለም::

1.3 □በቃ ስለመመ□ብ

1. ክሱ ከተነበበለት በኃላ ተከሳሹ በራሱ ወይም በጠበቃ ለመከራከር እንደሚፈልግ ጁ□□ቃል::
2. በጠበቃ ለመከራከር እንደሚፈልግ ከገለጸ □በቃ እንዳለውና እንደሌለው ጁ□□ቃል::
3. ተከሳሹ ጠበቃ እንደሌለው ገልፆ መንግሥት ጠበቃ እንዲያቆምለት ከጠየቀ ፍ/ቤቱ የመንግሥት ጠበቃ ሊመድብለት እንደሚ□ባ □ጁም እንደማይገባ ጁመረምራል::
4. የቀረበበት ወንጀል ከባድ በሆነ ጊዜ ተከሳሹ ጠበቃ እንደሌለው ገልፆ ነገር ግን መንግሥት ጠበቃ እንዲያቆምለት ባይጠይቅም ተከሳሹ ጠበቃ ለማቆም አቅም ከሌለው ከመንግሥት ጠበቃ የማግኘት መብት እንዳለው ፍ/ቤቱ ለተከሳሹ መንገር አለበት::
5. በተነገረው መሠረት ተከሳሹ መንግስት ጠበቃ እንዲያቆምለት ከጠየቀ ፍ/ቤቱ የመንግሥት ጠበቃ ሊመደብለት እንደሚገባ ወይም እንደማይገባ ይመረምራል::
6. ለተከሳሹ የመንግሥት ጠበቃ የሚመደብለት ተከሳሹ ጠበቃ ለማቆም የገንዘብ አቅም የሌለው መሆኑ ሲረጋገጥና ጠበቃ ካልተመደበለት ፍትህ ሊጓደል በሚችልበት ሁኔታ ነው /ሕገ-መንግሥት አንቀፅ 20/5/ ::
7. ተከሳሹ ጠበቃ ለማቆም አቅም እንደሌለው ለማጣራት ማስረጃ መመርመር የግድ አስፈላጊ ሆኖ ከተገኘ ማስረጃ እንዲቀርብ ለማዘዝ ፍ/ቤቱ ያለው ስልጣን እንደተጠበቀ ሆኖ ከተከሳሹ ገቢና አቅም ጋር በተያያዘ ፍ/ቤቱ ለሚያቀርባቸው ጥያቄዎች ተከሳሹ በመኃላ ስር ሆኖ የሚሰጠው መረጃ በቂ ሊሆን ይችላል:: በመኃላ ስር ሆኖ የሚሰጠው መረጃ ሐሰት ሆኖ ከተገኘ በወንጀል እንደሚያስቀጣው ለተከሳሹ ሊነገረው ይገባል /በወ/መ/ሐ/ቁ.446 መሠረት/::

8. የቀረበበት ወንጀል ከባድ ከመሆኑ የተነሳ ተከሳሹ በጠበቃ ካልተከራከረ ፍትህ ሊጓደል በሚችልበት ሁኔታ ተከሳሹ ጠበቃ ለማቆም አቅም እያለው ጠበቃ ለማቆም አልፈልግም ካለ ወይም አቅም የሌለው ሆኖ ከመንግሥት ጠበቃ እንዲመደብልኝ አልፈልግም /በራሴ እከራከራለሁ/ ካለ በጠበቃ መከራከር መብት እንጂ ግዴታ ባይሆንም ለፍትህ ሲባል ፍ/ቤቱ ተከሳሹ በራሱ እንዲከራከር ከመፍቀዱ በፊት የሚከተሉትን ነጥቦች ማጣራት አለበት፡፡

ሀ- ተከሳሹ በጠበቃ ካልተከራከረ ሊደርስበት የሚችለውን ችግርና የፍትህ መጃ□ል መገመት፣

ለ- የተከሳሹን የትምህርት ደረጃና የሕግ ዕውቀት መጠየቅ፡፡

ሐ- የወንጀሉን ክብደትና ተከሳሹ ጥፋተኛ ከተባለ ሊቀጣ የሚችለውን ቅጣት መነሻና ጣሪያ ለተከሳሹ ማስረዳት፡፡

መ- በ□/ቤቱ እምነት ተከሳሹ እራሱን በደንብ መከላከል እንደማይችልና በዚህም ጉዳት ሊደርስበት እንደሚችል ከገመተ ይህንኑ ለተከሳሹ ማስረዳት፡፡

ሠ- ፍ/ቤቱ አስፈላጊውን ማጣሪያ ካደረገና ምክር ከሰጠ በኃላ ተከሳሹ ኃሳቡን ካልቀየረና በራሱ ለመከራከር ከወሰነ ይህንኑ በመዝገቡ ላይ አስፍሮ ተከሳሹ በራሱ እንዲከራከር መፍቀድ፡፡

9. ለተከሳሹ ጠበቃ ከተመደበለት በኃላ ከጠበቃው ጋር ለመመካከር በቂ ጊዜ ሊሰ□□ ጁ□ብል፡፡

10. ተከሳሹ ከጠበቃው ጋር ለመመካከር ቀጠሮ እንዲሰጠው ከጠየቀ እንደ ጉዳዩ ውስብስብነት ክሱን መስማት ወዲያው መቀጠል የተከሳሹን የመከላከል መብት □ሚነካ መሆኑን ፍ/ቤቱ በሚገባ ካመነበት ቀጠሮ መስጠት ይችላል፡፡ የተከሳሹን የመከላከል መብት የማይነካ ከሆነ ግን ሌላ ቀጠሮ መስጠት ሳያስፈልግ ለመመካከር የሚበቃ የተወሰነ ጊዜ ብቻ ይሰጠዋል፡፡

2. □መ□መሪ□ □ረጽ መቃ□ሚ□

ሀ- የክሱን ፎርም ወይም ይዘት መቃ□ም

1. ተከሳሹ ስለ ክሱ ማመልከቻ ፎርም ወይም ይዘት ያቀረበውን መቃወሚያ ፍ/ቤቱ ከተቀበለው እንደ ሁኔታው ክሱ እንዲለወጥ ወይም እንዲጨመር ወይም አዲስ □ስ እንዲዘጋጅ ማዘዝ ይችላል /ቁ.130/1/ እና 119/1/፡፡
2. ፍ/ቤቱ ባዘዘው መሠረት ዓ/ሕጉ ካልፈፀመ ተከሳሹ ለጊዜው ይለቀቃል /ቁ.122/፡፡
3. ክሱ በተለወጠ፣ በተጨመረ ወይም አዲስ ክስ በወጣ ጊዜ ለተከሳሹ ይነበብለትና እንዲረዳው ይደረጋል /ቁ.119/2/፡፡
4. ቀዓሎም ተከሳሹ በተለወጠው ወይም በተጨመረው ወይም አዲስ በተዘጋጀው ክስ ነገሩ እንዲሰማ ዝግጁ መሆኑን ፍ/ቤቱ ይጠይቀዋል /ቁ.120/1/፡፡
5. ተከሳሹ ዝግጁ አይደለሁም ካለ ተከሳሹ የሰጠው ምክንያት ይመረመራል፡፡ የክሱ መሰማት ወዲያው ቢቀጥል የተከሳሹ የመከላከል መብት የማይነካ መስሎ ለፍ/ቤቱ ከ□ □□ ነገሩን መስማት ይቀጥላል /ቁ.120/2/፡፡
6. በፍ/ቤቱ አስተያየት ነገሩን ወዲያው መቀጠል የተከሳሹን የመከላከል መብት ወይም የዓ/ሕጉን ክስ ሁኔታ የሚለወጥ ሆኖ ካገኘ□ ግን ክሱን ለመስማት ቀጠሮ ጁሰ□ል /ቁ.120/3/፡፡

ለ- በቁ.130/2/ መሠረት የሚቀርቡ መቃወሚያዎች

1. በቁ.130/2/ ከ "ሀ" እስከ "ሰ" □ዙ□ረ□ሩትን መቃወሚያዎች ተከሳሹ ካነሳ □/ቤቱ በቁ.131 መሠረት ውሳኔ ይሰጣል፡፡
2. □ሱ በይርጋ ሕግ የተጋደ ከሆነ ተከሳሹ ተቃውሞ ባያነሳም ፍ/ቤቱ በራሱ ውሳኔ ክሱን መዝጋት አለበት /ወ/መ/ሕግ ቁ.225/2/፡፡
3. ተከሳሹ ለፈፀመው ተግባር ኃላፊ አለመሆኑን /criminal irresponsibility/ በመፅለ□ ተቃውሞ ባያቀርብም በተከሳሹ ኃላፊነት ላይ በሙሉ ወይም በከፊል የጥርጣሬ ምክንያት በተገኘ ጊዜ ሁሉ ፍ/ቤቱ አስፈላጊ መስሎ ሲታየው በተከሳሹ የቀድሞ ኑሮዎችና ሁኔታዎች ላይ እንደ አስፈላጊነቱ ምርመራ እንዲደረግ ትዕዛዝ ከሰጠ በኃላ ስለዚሁ ነገር ልዩ ዕውቀት ያለውን የአዋቂ ሐሳብ መጠየቅ አለበት /□/መ/ሕፅ ቁ.51/፡፡

4. በተለይም ተከሳሹ የአእምሮ በሽታ ያደረበት እንደሆነ ወይም በሚጥል በሽታ /ኤፒለፒሲ/ የሚታወክ እንደሆነ ወይም በድንቁርና በዲዳነት ወይም በመጠጥ አዘውታሪነት በሽታ የተለከፈ እንደሆነ ለዚሁ ልዩ ዕውቀት ያለውን ያዋቂ ሐሳብ መ□□ቅ ዕጻ ታ ነው /ወ/መ/ሕዕ ቁ.51/፡፡

ሐ- መቃ□ሚ□ □ሚቀርብበት ጊዜና የአቀራረቡ ፎርም

1. ክሱ ከተነበበለት በኃላ በክሱ ላይ መቃወሚያ እንዳለው ፍ/ቤቱ ሲጠይቀው ተከሳሹ መቃወሚያ ካለው መቃወሚያውን ወዲያው ማቅረብ አለበት
2. □□□ው ካልቀቃወመ መቃወሚያውን በኃላ ማንሳት አይችልም፡፡ ሆኖም መቃወሚያው የሚፀና ፍርድ ከመስጠት የሚያግድ ከሆነ በ□ላም ሊቀርብ ይችላል /ቁ.130/3/፡፡
3. በቁ.130/1/ ወይም /2/ መሠረት የሚቀርበው መቃወሚያም ሆነ ዓ/ሕጉ ለመቃወሚያው የሚሰጠው መልስ ሁሉ በቃል መቅረብ አለበት /ቁ.131/1/፡፡

መ- መቃወሚያውን ስለመመርመርና ስለመወሰን

1. በቁ.130/2/ መሠረት የሚደረገውን ማንኛውንም መቃወሚያ ፍ/ቤቱ በመዝገቡ ከፃፈ በኃላ ዓ/ሕጉ መልስ እንዳለው ይጠይቃል /ቁ.131/1/፡፡
2. የቀረበውን መቃወሚያ ሕግን በመጥቀስ ለመወሰን የሚቻል ከሆነ ወይም ዓ/ሕጉ መቃ□ሚያውን ካልተቃወመ ፍ/ቤቱ ወዲያው ውሳኔ ይሰጣል /ቁ.131/2/፡፡
3. ጉዳዩን ለማጣራት ማስረጃ መቅረቡ አስፈላጊ በመሆኑ ወዲያው ውሳኔ መስጠት ካልተቻለ አስፈላጊው ማስረጃ እንዲቀርብ ይታዘዛል /ቁ.131/3/ ፡፡
4. □ተ□ለ□ው ማስረጃ ቀርቦ ከተመረመረ በኃላ ወዲያው ውሳኔ ይሰጣል /ቁ.131/4/፡፡
5. ፍ/ቤቱ በመቃወሚያው ላይ የሚሰጠው ውሳኔ እንደ መቃወሚያው ዓይነት ሊለያይ ይችላል፡፡ በዚህም መሠረት:-
   ሀ- የቀረበው መቃወሚያ በሕግ የማይደገፍ ከሆነ ወይም በማስረጃ ካልተደገፈ መቃወሚያውን ውድቅ ማድረግ፤
   ለ- በቁ.130/2/፣/ለ/፣/ሐ/ ወይም /ሰ/ መሠረት የቀረበው መቃወሚያ ተቀባይነት ካ□ኘ ክሱን ዘግቶ ተከሳሹን ማሰናበት፤
   ሐ- በቁ.130/2/ /ሀ/ የቀረበ መቃወሚያ ከሆነ ጉዳዩ በተጀመረበት ፍ/ቤት እንዲቀጥል በማዘዝ መዝገቡን መዝጋት፤

መ- በቁ.130/2/ /መ/ የቀረበው መቃወሚያ ተቀባይነት ካገኘ ክሱ ተነጥሎ እንዲታይ ማዘዝ፤

ሠ- በቁ.130/2/ /ሠ/ የቀረበ ከሆነ አስፈላጊው ፈቃድ እስኪሠጥ መዝገቡን ለጊዜው መዝጋት፤

ረ- በቁ.130/2/ /ረ/ የቀረበ ከሆነ አስቀድሞ መፈፀም ያለበት ሥርዓት እስኪፈፀም መዝገቡን ለጊዜው መዝጋት፡፡

6. ተከሳሹ ሙሉ በሙሉ □ላፊ ባለመሆኑ ክሱ በተዘጋ ጊዜ የተከሳሹ ሁኔ□ በ□ን □ ወይም በሕዝብ ሰላማዊ ኑሮ ላይ ሁከት ወይም አደጋ የሚያደርስ መስሎ ከ□□ ተከሳሹ ተገቢ በሆነ ሥፍራ ወይም በመታከሚያ ቤት ተወስኖ እንዲቀመጥ ጁ□□□ል /□/መ/ሥ/ሥ/ሕፅ ቁ.208 እና ወ/መ/ሕ/ቁ.134 እስከ 136/፡፡

3. ተከሳሹ የክስ ሂደቱን ለመከታተል በማይችልበት ጊዜ የሚፈፀም ሥነ-ሥርዓት /Inability or Incompetency to Stand Trial/

ሀ- ተከሳሹ ለፈፀመው ወንጀል ኃላፊ አይደለም በማይባልበት ሁኔታ ነገር ግን ተከሳሹ ባለበት የአዕምሮ ወይም የአካል ጉድለት ምክንያት የእምነት ክህደት ቃሉን ለመስጠት ወይም እራሱን ለመከላከል የማይችልበት ሁኔታ መኖሩ ሲረጋገጥና በዚህ ሁኔ□ □ር□ሩ ቢቀጥል ትክክለኛ ፍትህ ለመስጠት የማይቻልበት ሁኔ□ ሲ□□ጥም የተከሳሹ ችሎታ እስኪስተካከል ድረስ ክርክሩ መቀጠል የለበትም፡፡

ለ- ተከሳሹ የክርክሩን ሂደት ለመከታተል መቻሉ ላይ ጥርጣሬ በተፈጠረ ጊዜ ፍ/ቤቱ አስፈላጊውን ትዕዛዝ ከመስጠቱ በፊት ተከሳሹ ባዋቂ ተመርምሮ ሪፖርት እንዲቀርብለት ማዘዝ አለበት፡፡

ሐ- ኤክስፖርቱ የሚሰጠው ሪፖርት ተከሳሹ የክሱን ሂደት መከታተል ይችላል ወይም አይችልም የሚል አስተያየት ሳይጨምር የተከሳሹን የአዕምሮ ወይም የአካል ጤንነት ሁኔታ ብቻ የሚገልፅ መሆን እንዳለበት ፍ/ቤቱ በሚሰጠው ትዕዛዝ ላይ መግለፅ አለበት፡፡

መ- ሪፖርቱ ከደረሰው በኃላ ተከሳሹ የክስ ሂደቱን መከታተል መቻል አለመቻሉን ፍ/ቤቱ ሪፖርቱን መሠረት በማድረግ ይወስናል፡፡

ሠ- ተከሳሹ ክሱን ለመከታተል እንደሚችል ካመነበት ክሱን መስማት ይቀጥላል፡፡

ረ- ችሎታ እንደሌለው ከተረዳ ግን ችሎታው እስኪሻሻል መዝገቡን ለጊዜው ይዘጋል፡፡

ሰ- በተፈ ማሪም እንደ አስፈላጊነቱ ተከሳሹ በተወሰነ ክልል ወይም በመታከሚያ ሥፍራ ተወስኖ እንዲቆይ ለማዘዝና ስለ ጤንነቱ ሁኔታም በየጊዜው ሪፖርት እንዲቀርብለት ማዘዝ ይችላል፡፡ በዚህ ጊዜም በወ/መ/ህ/ቁ. 133-136 የተደነገገው እንደአግባብነቱ ተፈፃሚ ሊሆን ይችላል፡፡

ሸ- ተከሳሹ የክሱን ሂደት ለመከታተል ባለመቻሉ የመዝገቡ ለጊዜው መዘጋት ተከሳሹ ኃላፊነት የለውም ማለት ስላልሆነ የተከሳሹ ጤንነት በተሻለው እና ክሱን ለመከታተል እንደሚችል በተረጋገጠ ጊዜ የተዘጋው መዝገብ ተከፍቶ የ□ሱ መሰማት ጁቀዓ ላል፡፡

4. የተከሳሹን የእምነት ክህደት ቃል መጠየቅ /Plea of the Accused/

4.1 ከላይ በክፍል /3/ በተገለጸው መሠረት መቃወሚያ ካልቀረበ ወይም መቃወሚያው ቀርቦ ውድቅ ከተደረገ ወይም በክፍል /4/ በተ□ቀሰው መሠረት መዝገቡ ለጊዜው ካልተዘጋ የተከሳሹ የዕምነት ክህደት ቃል ይጠየቃል፡፡

4.2 የተከሳሹ የዕምነት ክህደት ከመጠየቁ በፊት ተከሳሹ የቀረበበትን ክስ በደንብ እንዲረዳው ፍ/ቤቱ የክሱን ዝርዝር ለተከሳሹ ማስረዳት አለበት /□□/መ/ሥ/ሥ/ሕዕ ቁ.132 /1/ እና ሕገ-መንግሥት አንቀፅ 20/2/፡፡

4.3 በመሆኑም የሚከተሉት ነጥቦች ለተከሳሹ መገለፅ አለባቸው፤

ሀ- የወን□ሉ □ር□ር፣

ለ- የወንጀሉን አፈፃፀም የሚያቋቁሙ የሞራል ወይም የግዙፍ ተግባር ጠባዮች ሁሉ /Legal, material and moral ingredients of the offence/ /□/መሥ/ሥ/ሕዕ ቁ.111/1/ /ለ/ እና የወ/መ/ሕግ ቁ.23/፣

ሐ- ተከሳሹ ጥፋተኛ ሆኖ ከተገኘ ሊወሰንበት የሚችለውን የቅጣት ዓይነትና የቅጣቱን መነሻና ጣሪያ፡፡

4.4 በተፈ ማሪም □ተከሳሹን ሕገ-መንግሥታዊ መብቶች ማለትም፤

ሀ- ያለ መናገር መብቱን፣

ለ- ክሱን ለማመን ወይም ለመካድ ሙሉ መብት እንዳለው፣

ሐ- ጥፋተኝነቱን ማረጋገጥ የዓ/ሕግ ግዴታ መሆኑን እና ጥፋተኝነቱ በማስረጃ እስኪረጋገጥ ንፁህ ሆኖ የመገመት መብቱን፣

4.5 አስፈላጊው ገለፃ ከተደረገለት በኃላ ተከሳሹ የቀረበለትን ክስ መፈፀሙን የሚያምን ወይም የሚክድ መሆኑ ጁ□□ቃል፡፡

4.6 ተከሳሹ በክሱ ማመልከቻ ላይ የተዘረዘረውን ወንጀል መፈፀሙን ያመነ እንደሆነ ፍ/ቤቱ የዕምነት ቃሉን ወዲያው መቀበል የለበትም:: ቃሉን ከመቀበሉ በፊት ተከሳሹ ሙሉ በሙሉ ያመነ መሆኑን ማረጋገጥ አለበት::

4.7 ተከሳሹ ወንጀሉን ፈፅሜአለሁ ብሎ ማመኑ ብቻ ሙሉ በሙሉ ማመኑን አያረጋግጥም:: ሙሉ በሙሉ አምኖአል የሚባለው የዕምነት ቃሉን የሰጠው በነፃ □ቃ□ /Voluntarily/ መሆኑ ሲረጋገጥና ወንጀሉን ለመፈፀሙ መሠረ□ዊ እውነታዎች /Factual basis/ መኖራቸው ሲረጋገጥ ነው:: ፍ/ቤቱ እነዚህን ሁኔታዎች ለማጣራት የሚከተሉትን ማጣሪያዎችና ገለፃዎች መፈፀም አለበት፤

1. ወንጀሉን መፈፀሙን እንዲያምን ተፅዕኖ ወይም ማስፈራራት ደርሶበት እንደሆነ ይህንኑ ከተከሳሹ ጠይቆ ማጣራት፣
2. ተፅዕኖ ደርሶበት እንደሆነ ያለ ፈቃዱ እንዲያምን መገደድ እንደሌለበት ማስረዳት፣
3. ተከሳሹ የወንጀሉን ዝርዝር በትክክል መረዳቱን ጠይቆ ማረጋገጥ፣
4. የተከሳሹን የዕምነት ቃል ፍ/ቤቱ ከተቀበለው ወዲያው የጥፋተኝነት ውሳኔ እንደሚሰጥና ተከሳሹ የመከላከል መብት እንደማይኖረው ማስረዳት፣
5. በክስ ማመልከቻው ላይ የተዘረዘረውን የወንጀሉን አፈፃፀም ዝርዝር ተከሳሹ ፈፀምኩ ከሚለው አገላለፅ ጋር በማስተያየት እንዲሁም ተከሳሹ ቢ.ክድ ኖሮ ዓ/ሕግ ሊያቀርብ ያዘጋጀውን ማስረጃ በአጭሩ በመጠየቅ ተከሳሹ ወንጀሉን ለመ□□ሙ መሠረታዊ እውነታዎች /Factual basis/ መኖራቸውን ማረጋገጥ::

4.8 ፍ/ቤቱ አስፈላጊውን ማጣሪያ ካደረገ በኃላ በተከሳሹ እምነት ላይ ጥርጣሬ ካደረበት በቁ.134/2/ መሠረት ዓ/ሕጉ ማስረጃውን እንዲያሰማና ተከሳሹም የመከላከያ ማስረጃውን እንዲያቀርብ ለመፍቀድ ይችላል::

4.9 ፍ/ቤቱ የተከሳሹን የዕምነት ቃል ከተቀበለው ግን ተከሳሹ ጥፋተኛ ነኝ ብሏል በማለት ከመዘገበ በኃላ በተከሳሹ ላይ የጥፋተኝነት ውሳኔ ይሰጣል:: ቀጥሎም በቁ.149/3/ እና /4/ ቅጣቱን በተመለከተ ክርክር ተደርጎ የቅጣት ውሳኔ ይሰጣል::

4.10 ተከሳሹ ለክሱ መልስ ያልሰጠ እንደሆነ ወይም ክሱን የካደ እንደሆነ ጥፋተኛ አይደለሁም ብሏል ተብሎ ጹመ□□ባል /ቁ.133/2/:: እንዲሁም ወንጀሉን መፈፀሙን አምኖ በአፈፃፀሙ ረገድ መብቱን የጠበቀ እንደሆነም ጥፋተኛ አይደለሁም ብሏል ተብሎ ይመዘገባል /ቁ.133/2/::

4.11 □ተሰ□□ ቃል □እምነት በሆነ ጊዜና ፍ/ቤቱ ክሱን መስማት

በሚቀጥልበት ጊዜ ጥፋተኛ አይደለሁም የማለት ቃል መመዝገብ የሚገባው ሆኖ ካገኘው ጥፋተኛ አይደለሁም የሚለውን ቃል ይመዘግባል:: የተሰጠው የጥፋተኝነት ውሳኔም ውድቅ ሆኖ ማስረጃ እንዲቀርብ ይታዘዛል /ቁ.135/::

4.12 ተከሳሹ የእምነት ቃል ሰጥቶ ፍ/ቤቱም ቃሉን ተቀብሎ ከመዘገበ በ□ላ ቃሉ ዓ□ተኛ አይደለሁም በሚል እንዲቀየርለት የመጠየቅ ሙሉ መብት የለውም /እንደመብት/:: ሆኖም ቃሉን ለመቀየር የወሰነበትን ምክንያት ለፍ/ቤቱ አስረድቶ ፍ/ቤቱም ካመነበት ቁ.135 ተፈፃሚ መሆን ይችላል::

4.13 ተከሳሹ መጀመሪያ ጥፋተኛ አይደለሁም ብሏል ተብሎ ከተመዘገበ በ□ላ ቃሉን ቀጁሮ ዓ□ተኛ ነኝ ተብሎ ይመዘገብልኝ ካለ /ንፁህ ሆኖ መገመት መብት እንጂ ፅጻ ታ ስላልሆነ/ ፍ/ቤቱ ቃሉን ተቀብሎ የጥፋተኝነት ውሳኔ መስጠት ይችላል:: ሆኖም ፍ/ቤቱ ቃሉን ወዲያው የሚቀበለው ሳይሆን ከላይ በ/4.7/ የተጠቀሰውን ማ□ሪ□ ካ□ረ□ በኃላ መሆን አለበት::

4.14 ተከሳሹ በሙሉ ካላመነ ወይም ቢያምንም ፍ/ቤቱ ጥርጣሬ ካደረበት /ቁ.134/2/ ማስረጃ የመስማት ስርዓት ይቀጥላል::

4.15 ማስረጃ ለመስማት ቀጠሮ መስጠት አስፈላጊ ሆኖ ከተገኘ □ሱ እስኪሰማ ተከሳሹ ማረፊያ ቤት መቆየት እንዳለበት ወይም በዋስትና መለቀቅ እንዳለበት ጁ□ሰናል:: በዚህ ጊዜ ከቁ.63-69 ያሉት ድንጋጌዎች ተፈፃሚ ይሆናሉ::

5. ማስረጽ

5.1 መፅቢ□

1. የተከሳሹ የዕምነት ክህደት ቃል ከተመ□□በ በኃላ የሚቀጥለው ሂደት ማስረጃ መመርመር ነው:: /በተከሳሹ እምነት መሰረት ወዲያው ውሳኔ ካልተሰጠ በቀር/::
2. □ር□ሩ በሚሰማበት የመጀመሪያ ቀን ዓ/ሕጉ እና ተከሳሹ ይጠቅመናል የሚሏቸውን ምስክሮች ካሉም እክስፔርቶች እንዲሁም ኤግዚቢቶችና ሌሎች የፅሑፍ ማስርጃዎች ካሏቸው አሟልተው ማቅረብ አለባቸው:: /ምስክሮች እንዲቀርቡ የሚታዘዘው ተከሳሹ የዕምነት ክህደት ቃሉን ከሰጠ በኃላ ሳይሆን □ሱ እንደቀረበና ክሱን ለመስማት ቀጠሮ እንደተያዘ ወዲያው ነው/ቁ.123 እና 124/::
3. □ር□ሩን ለመስማት በተቀጠረበት ቀን የሁለቱም ወገን ማስረጃዎች ተሟልተው መቅረብ አለባቸው::

5.2 ምስክሮች ተሟልተው ባልቀረቡ ጊዜ የሚፈፀም ሥ/ሥርዓት

ሀ/ በመጀመሪያው ቀጠሮ

1. የሁለቱም ወገን ምስክሮች ካልቀረቡ እንዲቀርቡ በማዘዝ ቀጠሮ መስጠት /94/2/ /ለ/፡፡
2. የዓ/ሕግ ምስክሮች ምንም ሳይቀርቡ የመከላከያ ምስክሮች ሁሉም ወይም በከፊል ቢቀርቡ ተሟልተ□ እንዲቀርቡ በማዘዝ ቀጠሮ መስጠት፡፡
3. የዓ/ሕግ ምስክሮች ተሟልተው ቀርበው የመከላከያ ምስክሮች ምንም ካልቀረቡ፤
   3.1 የዓ/ሕግ ምስክሮችን መስማት፡፡
   3.2 የዓ/ሕግ ምስክሮች እንደ ክሱ አስረድተው ከሆነ የመከላከያ ምስክሮች እንዲቀርቡ ቀጠሮ መስጠት፡፡
4. የዓ/ሕግ ምስክሮች ተሟልተው ቀርበው የመከላከያ ምስክሮች የተወሰኑ ከቀረቡ፤
   4.1 የዓ/ሕግ ምስክሮችን መስማት፡፡
   4.2 የዓ/ሕግ ምስክሮች እንደ ክሱ አስረድተው ከሆነ የቀረቡትን መከላከያዎች ሰምቶ ተከሳሹ የቀሩት እንዲቀርቡለት ካመለከተ እንዲቀርቡ በማዘዝ ቀጠሮ መስጠት፡፡ የመከላከያ ምስክሮች ተነጣጥለው መሰማታቸው ተገቢ መስሎ ካልታየ ግን ሁሉም የመከላከያ ምስክሮች ተሟልተ□ እንዲቀርቡ ቀጠሮ መስ□ት፡፡
5. የዓ/ሕግ ምስክሮች የተወሰኑ ቀርበው የመከላከያ ምስክሮች ምንም ባይቀርቡ፤
   5.1 የቀረቡት ብቻ የሚበቁት መሆኑን ዓ/ሕጉ ካመለከተ፤
      5.1.1 የቀረቡትን ብቻ መስማት፡፡
      5.1.2 የቀረቡት ምስክሮች እንደ ክሱ ካስረዱ የመከላከያ ምስክሮች እንዲቀርቡ በማዘዝ ቀጠሮ መስጠት፡፡
   5.2 ዓ/ሕጉ የቀረቡት ምስክሮች ተስምተ□ □ቀሩት በሌለ ቀጠሮ እንዲቀርቡ ከጠየቀ፤
      5.2.1 ምስክሮቹ ተነጣጥለው መሰማታቸው ተገቢ መስሎ ካል□□ ተሟልተ□ እንዲቀርቡ ማዘዝ፡፡
      5.2.2 ምስክሮቹ ተነጣጥለው ቢሰሙ ችግር የሌለው መስሎ ከ□□ የቀረቡትን መስማትና የቀሩት የዓ/ሕግ ምስክሮችና የመከላከያ ምስክሮች ተሟልተሙ እንዲቀርቡ በማዘዝ ቀጠሮ መስጠት፡፡
6. የዓ/ሕግ ምስክሮች የተወሰኑ ቀርበው የመከላከያም የተወሰኑ ቢቀርቡ፤

6.1 የቀረቡት ብቻ እንደሚበቁት ዓ/ሕጉ ካመለከተ፤

6.1.1 የቀረቡትን መስማት፡፡

6.1.2 የቀረቡት ምስክሮች እንደ ክሱ ካስረዱና ተከሳሹም የቀረቡለት መከላከያዎች እንደሚበቁት ካመለከተ የቀረቡትን ብቻ መስማት፡፡

6.1.3 ተከሳሹ የቀረቡለት መከላከያዎች ተሰምተው ሌሎቹ እንዲቀርቡለት ከጠየቀ የምስክሮቹ ተነጣጥለው መሰማት ተገቢ መሆን አለመሆኑን መርምሮ ተነጣጥለው እንዲሰሙ መፍቀድ፣ ካልሆነ ደግሞ ተሟልተ□ እንዲቀርቡ ማዘዝ፡፡

6.2 ዓ/ሕጉ የቀረቡት ተሰምተው የቀሩት በሌላ ቀጠሮ እንዲቀርቡለት ካመለከተ ከላይ በቁ. 5.2 በተገለፀው መሰረት መፈፀም፡፡

7. የዓ/ሕግ ምስክሮች የተወሰኑ ቀርበው የመከላከያ ምስክሮች ተሟልተው ከቀረቡ፤

7.1 የቀረቡት ብቻ እንደሚበቁት ዓ/ሕጉ ካመለከተ፤

7.1.1 የቀረቡትን ብቻ መስማት፡፡

7.1.2 የቀረቡት ምስክሮች እንደ ክሱ ካስረዱ የተከሳሹን መከላከያ ምስክሮች መስማት፡፡

7.2 ዓ/ሕጉ የቀረቡት ተሰምተው የቀሩት በሌላ ቀጠሮ እንዲቀርቡለት ካመለከተ ከላይ በቁ. 5.2 በተገለፀው መሠረት መፈፀም፡፡

8. ማንኛ□ም ምስ□ር በመ□መሪ□□ ቀ□ሮ እንዲቀርብ መጥሪያ ከደረሰው በኃላ □ቀረ እንደሆነ ለሁለተኛ□ ቀ□ሮ በ□ሊስ ተጁዞ እንዲቀርብ ይታዘዛል/ቁ.125/፡፡

ለ/ በሁለተኛው ቀጠሮ

ከላይ በ /ሀ/ ሥር በተገለፀው መሠረት አንድ ቀጠሮ ከተሠጠ በ□ላ በሁለተኛ□ ቀጠሮም ምስክሮቹ ተሟልተው ካልቀረቡ፡-

1. ምስክሮቹ ያልቀረቡት በዓ/ሕጉ ወይም በተከሳሹ ጥፋት ካልሆነ የመጀመሪያውን ቀጠሮ ያህል ወይም ያነሰ አንድ ተጨማሪ ቀጠሮ ይሰጣል /ቁ.95/2/፡፡
2. ቀጠሮ መስጠቱ አስፈላጊ የሚሆንባቸው ሁኔታዎችና የአሰጣጡ ሥርዓት ከላይ በ /ሀ/ ሥር 1-7 በተገለፀው መሠረት ይፈፀማል፡፡
3. ምስክሮቹ ያልቀረቡት በዓ/ሕጉ ወይም በተከሳሹ ጥፋት ከሆነ ግን ሌላ ቀጠሮ መሰጠት የለበትም፡፡

5.3 ምስክሮችን መስማት

5.3.1 የዓ/ሕግ ምስክሮች

ሀ/ የዓ/ሕግን ምስክር መስማት

1. ዓ/ሕጉ ምስክሮቹን ከማሰማቱ በፊት ያቀረበውን ክስና የሚያቀርበውን ማስረጃ ዓይነት በአጭሩና ያለ አድልዎ በመግለፅ ክሱን መክፈት አለበት /ቁ.136/1/፡፡
2. ቀጥሎም ዓ/ሕጉ ምስክሮቹንና በምስክርነት የሚቀርቡ ልዩ ዕውቀት ያላቸው ሰዎች /ኤክስፐርቶች/ እንዳሉ መጥራት አለበት /136/2/፡፡
3. በመሠረቱ ዓ/ሕግ ማቅረብ የሚችለው በቁ.124 መሠረት ባቀረበው ዝርዝር ላጁ ያሉትን ምስክሮች ነው፡፡ ሆኖም ግን በዝርዝሩ ላጁ □ልተ□ቀሰ ምስ□ር እንዲቀርብለት ዓ/ሕግ ከጠየቀና ፍ/ቤቱም ምስክርነታቸው ለነገሩ አስፈላጊ መሆኑን ካመነበት እንዲሰሙ መፍቀድ ይችላል /ቁ.143/2/፡፡
4. በሌላ በኩልም ክሱ በከፍተኛው ፍ/ቤት እንዲ□ይ የቀረበ በሆነ ጊዜ በቀዳሚ ምርመራ ፍ/ቤት ያልተሰሙ ምስክሮችንም ቢሆን ዓ/ሕጉ የፈለገውን ምስክር ስምና የሚሰጠውን ምስክርነት ዓይነት ለተከሳሹ በጽሑፍ ገልጾ ለመጥራት ይችላል /ቁ.143/3/፡፡
5. በተጨማሪም የነገሩ መሰማት ከተጀመረ በኃላ ክሱ የተሻሻለ ወይም አዲስ ክስ የተዘጋጀ ከሆነ በማንኛውም ጊዜ ዓ/ሕጉ ከተሰሙት ምስክሮች ውስጥ ማንኛ ውንም እንደገና አስጠርቶ እንዲሰማ የማድረግ መብት አለው/ቁ.121/፡፡
6. ማንኛውም ምስክር ቃሉን ከመስጠቱ በፊት መማል ወይም እውነትን ለመናገር ማረጋገጥ አለበት፡፡
7. □ መ□ላ □ርሙም "በዚህ ፍ/ቤት ፊት የሚሰጠው ቃል እውነት፣ በሙሉ እውነት፣ እውነት እንጂ ሌላ ምንም እንደማይሆን እምላለሁ" የሚል መሆን አለበት፡፡ ምስ□ሩ "□ምላለሁ" ማለትን ሃይማኖቱ የማይፈቅድለት ከሆነ "□ምላለሁ" በማለት ፋን□ "አረጋግጣለሁ" ካለ በቂ ነው፡፡ ምስ□ሩ መ□ሐ□ ቅዱስ ወይም ቁራን ይዞ እንዲምል ማስገደድ አስፈላጊ አይደለም፡፡
8. ፍ/ቤቱ የያንዳንዱን ምስክር ሲቀበል መጀመሪያ የምስክሩን ስም፣ አድራሻውን፣ ሥራውንና ዕድሜውን እንዲሁም መሓላ ማድረጉን ወይም እውነት ለመናገር ማረጋገጡን መጥቀስ አለበት /ቁ.147/1/፡፡ በተፊ ማሪም ምስ□ሩ ከተከሳሹ ወይም ከተበዳዩ ጋር ያለውን ዝምድና ወይም ቅርበት ወይም ጥላቻ መጠየቁ ጠቃሚ ነው፡፡

9. ምስክሮቹ ከማሉ በኃላ መጀመሪያ ዓ/ሕጉ ዋና ጥያቄ /Examination in chief/ ጁ□ጁቃቸዋል:: ከዚያም ተከሳሹ ወይም ጠበቃው መስቀለኛ ዓ□ቄ ይጠይቃቸዋል:: በመጨረሻም ዓ/ሕጉ ድጋሚ ጥያቄ ይጠይቃቸዋል::

10. በዋናው ጥያቄ የሚቀርቡ ጥያቄዎች ስለ ክርክሩ ፍሬ ነገር ተገቢ የሆኑትንና /Relevant/ ምስ□ሩ በቀዓታ ወይም ቀጥታ ባልሆነ መንገድ ስለሚያውቃቸው ፍሬ ነገሮች ብቻ ነው:: ተከሳሹ ወይም ጠበቃው ካልፈቀደ ዓ/ሕጉ መሪ ጥያቄ መጠየቅ አይችልም /ቁ.137/1/ /2/::

11. □መስቀለኛ ጥያቄ ዓላማ በዋናው ጥያቄ በተሰጠው መልስ ውስጥ ያለውን የስሕተት ቃል፣ የሚያጠራጥር ወይም እውነት ያልሆነውን ቃል ለፍ/ቤቱ ለመግለፅና ለማስተባበል ነው /ቁ.137/3/:: ስለዚህ በዋና ጥያቄ ከተነሳው ነጥብ ጋር የማይገናኝ ወይም ወደዚያ የማያመራ አዲስ ነገር በመስቀለኛ ጥያቄ ማንሳት አይቻልም:: ሆኖም መሪ ጥያቄ መጠየቅ ይቻላል::

12. ተከሳሹ ወይም ጠበቃው በመስቀለኛ ጥያቄ ያነሳውን ነገር ለማጣራት ብቻ ዓ/ሕጉ ድጋሚ ጥያቄ መጠየቅ ይችላል /ቁ.139/:: ስለ□ህ በመስቀለኛ ዓ□ቄ □□ ከተነሳው ጉዳይ ጋር ግንኙነት የሌለው ወይም ወደዚያ የማያመራ አዲስ ነገር በድጋሚ ጥያቄ ማንሳት አይቻልም::

13. በሕግ በግልፅ ካልተፈቀደ በቀር የተከሳሽ የጥፋተኝነት ታሪክ ከፍርድ በፊት ስለማይገለፅ ይህን የሚያመለክቱ ጥያቄዎች ለምስክሩ መቅረብ የለባቸውም /ቁ.138/::

14. ዓ/ሕግ ያቀረበው ምስክር ክሱን በሚጎዳ ሁኔታ ቢመሰክር ዓ/ህጉ ይህ ቃል እንዳይመዘገብ ምስክሩም ቃሉን መስጠት እንዲያቆም ፍ/ቤቱን መጠየቅ አይችልም:: ጥያቄው ቢቀርብም ፍ/ቤቱ ጥያቄውን ሳይቀበል የምስክሩን ቃል መመዝገብ አለበት:: ዓ/ህጉ ጥያቄውን ቢያቆምም ፍ/ቤቱ አስፈላጊ መስሎ ከታየው ምስክሩን መመርመር መቀጠል ይችላል::

15. የምስክሮቹ ቃል ሲመዘገብ ዋና ጥያቄ፣ መስቀለኛ ዓ□ቄ እና □□ሚ ዓ□ቄ ተብሎ መከፈልና መስቀለኛ ዓ□ቄ□ የሚጀምርበትና የሚያልቅበት ሥፍራ በመ□□ቡ □ስዓ እንዲለይ ተደርጎ መሆን አለበት:: አንዳንድ ጥያቄን ወይም መልስን በተለይ ለመፃፍ ካልተፈለገ በስተቀር የምስክርነት ቃሉ የሚመዘገበው በሐተታ ዓይነት መሆን አለበት /ቁ.147/3/ /4/::

<u>ለ የዓ/ ሕግ ምስክሮች እንደ ክሱ ባላስረዱ ጊዜ የሚፈጸም ሥ/ሥርዓት</u>

1. □/ሕ□ ማስረጃውን አሰምቶ ከጨረሰ በኃላ ማፍረሻ ማስረጃ ማቅረብ አስፈላጊ ሳይሆን ተከሳሹን ጥፋተኛ የሚያደርገው ሆኖ ባልተገኘ □□ እና ማስረጃው በቂ ሆኖ ሳያገኘው □ቀረ እንደሆነ ተከሳሹ በነፃ እንዲለቀቅ ፍ/ቤቱ ያዛል /ቁ.141/፡፡
2. በቁ.141 መሠረት የሚሰጠው ትዕዛዝ በቁ.149 መሠረት እንደሚሰጠው ፍርድ ዝርዝር ትንተና የያዘ ሳይሆን ዓ/ሕጉ እንደ ክሱ አላስረዳም የተባለበትን ምክንያት በአጭሩ የሚገልፅ መሆን አለበት፡፡

<u>ሐ የዓ/ ሕግ ምስክሮች እንደ ክሱ ባስረዱ ጊዜ የሚፈጸም ሥ/ሥርዓት</u>

1. የዓ/ሕግ ምስክሮች እንደ ክሱ ካስረዱ ተከሳሹ መከላከያውን እንዲያሰማ ይነገረዋል /ቁ.142/1/፡፡
2. ፍ/ቤቱ መከላከያ እንዲሰማ ያዘዘበትን ምክንያት በዝርዝር መመዝገብ ሳያስፈልገው ተከሳሹ ስለተመሰከረበት መከላከያው እንዲሰማ የታዘዘ መሆኑን ብቻ በመመዝገብ ይህንኑ ለተከሳሹ በቃል መንገር አለበት፡፡
3. መከላከያ እንዲሰማ የሚደረገው የዓ/ሕግ ምስክር በቂ ባይሆንም ነገሩን የበለጠ ለማጣራት ሳይሆን የዓ/ሕግ ማስረጃ በቂ ሲሆንና በዚህ ማስረጃ ላይ የማፍረሻ ማስረጃ ካልቀረበ ተከሳሹን ጥፋተኛ የሚያደርግ መሆኑን ፍ/ቤቱ ሲያምን ብቻ መሆን አለበት፡፡
4. ተከሳሹ መከላከያ የለኝም ወይም ማቅረብ አልፈልግም ካለ ይህንን በጽሑፍ እንዲያረጋግጥ ማስገደድ አስፈላጊ ሳይሆን ቃሉን ብቻ በመመዝገብ ውሳኔ መስጠት ይቻላል፡፡
5. ተከሳሹ ያለአግባብ ተከላከል ተባልኩ በማለት በዚህ ትዕዛዝ ላይ ብቻ ይግባኝ መጠየቅ አይፈቀድለትም፡፡ ሆኖም የመጨረሻ ፍርድ ከተሰጠ በኃላ ይህንን ነጥብ እንደ ቅሬታ ማንሳት ይችላል፡፡

<u>5.3.2 የመከላከያ ምስክር መስማት</u>

1. ተከሳሹ ወይም ጠበቃው በመከላከያ ሊያስረዳ ያቀረበውን ማስረጃ በአጭሩ በመግለፅ መከላከያውን ይከፍ□ል /ቁ.142/2/፡፡
2. ቀጥሎም ምስክሮቹን ወይም በምስክርነት ቃላቸውን የሚሰጡት ልዩ ዓዋቂዎች አንዳሉ ቀርበው እንዲሰሙለት ያደርጋል፡፡

3. ምስክሮቹ ቃላቸውን ከመስጠታቸው በፊት መማል አለባቸው፡፡ ከላይ ስለ ዓ/ሕግ ምስክሮች የተገለፀው የመኃላ ፎርም ለመከላከያ ምስክሮችም ተፈፃሚ ይሆናል፡፡
4. በመሠረቱ ተከሳሹ ማሰማት የሚችለው በቁ.124 መሠረት ባቀረበው ዝርዝር ላይ ያሉትን ምስክሮች ነው፡፡ ሆኖም ግን በ□ር□ሩ ላጁ □ልተ□ቀሰ ምስ□ር እንዲቀርብለት ተከሳሹ ከጠየቀና ፍ/ቤቱም ጥያቄውን ከተቀበለው ምስክሩ እንዲቀርብለት ሊያዝ ይችላል /ቁ.143/2/፡፡ በተጨማሪም የነገሩ መሰማት ከተጀመረ በኃላ ክሱ የተሻሻለ ወይም አዲስ ክስ የተዘጋጀ ከሆነ በማንኛ□ም □□ ተከሳሹ ከተሰሙት ምስክሮች ውስጥ ማንኛውንም እንደገና አስጠርቶ እንዲሰማ የመጠየቅ መብት አለው /ቁ.121/፡፡
5. ተከሳሹ ከፈለገ የራሱ መከላከያ ሆኖ ቃሉን መስጠት ይቻላል፡፡ ስለ ራሱ መመስከር ከፈለገ ከሌሎች መከላከያ ምስክሮች በፊት ቃሉን መስጠት አለበት /ቁ.142/2/፡፡ ቃሉን ከመስጠቱ በፊት መማል አለበት፡፡ እውነትነቱ /Credibility/ በፍ/ቤት የሚመዘን ሆኖ የተከሳሹ ቃል እንደመከላከያ ቃል ይቆጠራል፡፡
6. ተከሳሹ ለራሱ በሚሰጠው የመከላከያ ቃል ላይ የመስቀለኛ ዓ□ቄ ሊቀርብበት አይችልም፡፡ ሆኖም ግን ፍ/ቤቱ የማብራሪያ ጥያቄ ሊጠይቀው ይችላል /ቁ.142/3/፡፡
7. የሌሎቹን ምስክሮች አጠያየቅ፣ የጥያቄዎቹን ዓይነትና የምስክርነት ቃል አመዘጋገብን በተመለከተ ከላይ ስለ ዓ/ሕግ ምስክሮች የተገለፀው ተፈፃሚ ይሆናል፡፡

5.3.3 በማስረጃ ረገድ የፍ/ቤት ሚና

በመሠረቱ ማስረጃ ማቅረብና ምስክሮችን መመርመር የዓ/ሕጉና የተከሳሹ ኃላፊነት ቢሆንም ፍ/ቤቱም ውስን ሚናዎች አሉት፡፡ እነዚህን ውስጥ ሚናዎች ሲጫወት ፍ/ቤቱ ገለልተኝነቱን በማይነካ መልኩ በጥንቃቄ መሆን አለበት፡፡ የፍ/ቤቱ ሚናዎችም፡-

1. ምስክሮችን መመርመር የባለጉዳዮቹ ሚና ቢሆንም ትክክለኛ ፍርድ ለመስጠት አስፈላጊ መስሎ ከታየው ፍ/ቤቱ በማንኛውም ጊዜ ምስክሮቹን የማብራሪያ ዓ□ቄ መጠየቅ ይችላል /ቁ.136/4/፡፡
2. ተፊ ማሪ ምስ□ር እንዲቀርብ ለማዘዝ ይችላል፡፡ በዚህም መሠረት፤

ሀ/ ትክክለኛ ፍርድ ለመስጠት ምስክርነቱ አስፈላጊ ከመሰለው ፍ/ቤቱ ፍርድ ከመስጠቱ በፊት በማንኛውም ጊዜ ማንኛውንም ምስክር /አስቀድሞ ቃሉን የሰጠም ሆነ ያልሰጠ/ መጥራት ይችላል /ቁ.143/1/፡፡

ለ/ □/ሕ□ ወይም ተከሳሹ በምስክር ዝርዝር ላይ ያልተጠቀሱ ምስክሮች እንዲቀርቡላቸው በጠየቁ ጊዜ ምስክሮቹ ነገሩን ለማዘግየት ሳይሆን ለትክክለኛ ፍትህ አስፈላጊ መስሎ ከ□የው ምስክሮቹ እንዲጠሩ □/ቤቱ ለማ□□ ይችላል፡፡

ከላይ በቁ. (1) እና (2) ከተመለከተው ውጪ ዳኛው የቀረበለትን ጉዳይ በተመለከተ ማስረጃ ለመፈለግ የግሉን ምርመራና ምርመር /Investigation and research/ ማድረግ የለበትም፡፡

5.4 የመዝጊያ ንግግር

ሀ- የሁለቱም ወገን ምስክሮች ተሰምተው ካለቁ በ□ላ፣ ተጨማሪ ምስክሮች ቀርበው ከሆነ ከተሰሙ በኃላና ሌሎች የጽሑፍ ማስረጃዎችም ካሉ ተጠቃለው ከቀረቡ በ□ላ ዓ/ሕጉና ተከሳሹ ወይም ጠበቃው የመዝጊያ ቃላቸውን ያሰማሉ፡፡

ለ- የሁለቱም ወገን የመዝጊያ ሐሳብ የሚቀርበው በጽሑፍ ሳይሆን በቃል መሆን አለበት፡፡

ሐ- የመዝጊያ ንግግሩን መጀመሪያ የሚያቀርበው ዓ/ሕጉ ነው፡፡ ዓ/ሕጉ መጀመሪያ ስለ ሕጉና ስለ ነገሩ ሁኔ□ /ስለ ማስረጃ□/ ይናገራል /ቁ.148/1/፡፡

መ- ቀጥሎም ተከሳሹ ወይም ጠበቃው ስለ ሕጉና ስለማስረጃው ሁኔታ ይናገራል፡፡

ሠ- ተከሳሾቹ ብዙ ከሆኑ ተከሳሹ ወይም ጠበቃው ለፍ/ቤቱ ንግግር የሚያደርግበትን ተራ □/ቤቱ ይወስናል፡፡

ረ- □መ□□ ቃል ማ□ረፅ ፅጸ ታ ሳይሆን ዓ/ሕጉ ወይም ተከሳሹ ከፈለጉ የሚያደርጉት ነው፡፡

ምዕራፍ ሦስት፤ ስለፍርድና ስለ ቅጣት

1. □ር□

ሀ/ ዓሕጉና ተከሳሹ ወይም ጠበቃው የመዘጊያ ሐሳባቸውን ካሰሙ በ□ላ □/ቤቱ □ርዱን ጁሰ□ል (ቁ 149 (1))፡፡

ለ/ ክሱ ከአንድ በላይ በሆኑ ዳኞች የሚታይ ከሆነ ዳኞቹ በሕግ ጉዳይና በማስረጃው ላጁ ሙያዊ ውይይት (rational discussion)□□ር□ሉ፡፡ □ር□ም በሙሉ □ም□ □ጁም በድምጽ ብልጫ ሊሰጥ ይችላል፡፡ በድምጽ ብልጫ የተወሰነ እንደሆነ በሐሳብ የተለየው □ኛ የተለየበትን ምክንያት በመግለጽ የራሱን ሐሳብ በጽሑፍ ማስፈር አለበት፡፡

ሐ/ የሚሰጠው ፍርድ የቀረበውን ክስና በግራ ቀኙ የቀረበው ማስረጃ አጭር መግለጫ (Summary)፣ □/ቤቱ ማስረጃውን የተቀበለበትን ወይም ያልተቀበለበትን ምክንያቶች፣ ፍርዱ የተመሰረተበትን ሕግ መጥቀስና ጥፋተኛም ሆኖ በተገኘ □□ ዓ□ተኛ የተባለበትን የሕግ አንቀጽ መጥቀስ አለበት፡፡ ፍርዱም ቀን ተጽፎበት ፍርዱን በሰጠው ዳኛ □ጁም ዳኞች መፈረም አለበት (ቁ 149 (1))፡፡

መ/ የማስረጃዎቹ ተቀባይነት (admissibility) አግባብነት (relevancy)እና እውነተኝነት (credibility) በፍርድ ቤቱ የሚወሰን ሆኖ እንደ ሁኔታው የፍርድ መሠረት ሊሆኑ የሚችሉ ማስረጃዎች፡-

1) ምስክር ፍ/ቤት ቀርቦ የሰጠው የምስክርነት ቃል (የሁለቱም ወገን)፣
2) ምስ□ሩ □ሞተ እንደሆነ ወይም የአእምሮ ጉድለት ያገኘ□ እንደሆነ በሕመም ምክንያት ወይም በኢትዮጵያ ግዛት ውስጥ ባለመኖሩ ፍርድ ቤት ለመቅረብ ያልቻለ እንደሆነ በቀዳሚ ምርመራ አድራጊ ፍ/ቤት የሰጠው ቃል በማስረጃነት ለከፍተኛው ፍ/ቤት መቅረብ ይችላል (144 (1))፡፡
3) ልዩ አዋቂ (ኤክሰፐርት) ክሱ ሲሰማ ፍ/ቤት ቀርቦ የሰጠው ወይም በቅድመ ምርመራ □ሰ□□ ቃል (ቁ 144 (2))፣
4) ተከሳሹ በቁ. 27 ወይም 35 መሠረት የሰጠው የዕምነት ቃል፣
5) በ□/ሕፅ ወይም በተከሳሽ የቀረቡ የፀሑፍ ወይም ሌሎች ግዙፍ ማስረጃዎች (exhibits) ፣
6) በሕግ የተወሰደ የሂሊና ግምት (legal presumtion)፣
7) ያንድን ነገር አፋጣጠርና ሂደት ማሳያ (demonstration)፣

8) □ታወቁ ነገሮች (Judicial Notice)ያጠቃልላል።

ሠ/ እንደ ማስረጃ መታየት የሌለባቸው ነገሮች፤

1) ሕ□ □ዓ ማስረጽዎች (illegal evidence)፣

2) □ኛ□ በግሉ □ሚ□ውቃቸው ወይም ከችሎት ውጪ ያያቸው ወይም የሰማቸው ነገሮች (የታወቁ ጉዳዩችን ሳይጨምር)፣

3) ዓ/ሕጉና ተከሳሹ ወይም ጠበቃው የመክፈቻና የመዝጊያ ንግግር ሲያደርጉ □ጹም ምስ□ር ሲመረምሩ □ሚና□ሯቸው ቃላትና የሚሰጧቸው መረጃዎች።

ረ/ ማስረጃዎቹ ከተመረመሩ በኃላ ተከሳሹ ጥፋተኛ መሆኑ ተገቢ ከሆነ ጥርጣሬ ወጪ (beyond reasonable doubt) ካልተረጋገጠ ተከሳሹ ነፃ እንዲሆንና ታስሮ ከሆነም እንዲለቀቅ ትዕዛዝ ይሰጣል።

ሰ/ ተከሳሹ ጥፋተኛ መሆኑ ተገቢ ከሆነ ጥርጣሬ ውጪ ከተረጋገጠ የጥፋተኝነት ውሳኔ ይሰጣል። ቀጥሎም የቅጣት ሥ/ሥርዓት ይቀጥላል።

ሸ/ የጥፋተኝነት ውሳኔ ከተሰጠ በኃላ ቅጣቱን በተመለከተ ክርክሩን ለመስማት ወይም የቅጣት ውሳኔውን ለመስጠት ቀጠሮ መስጠት አስፈላጊ ሆኖ ከተገኘ እና ተከሳሹ በዋስትና የነበረ ከሆነ ሊወሰንበት የሚችለውን ቅጣት ዓይነትና መጠን እንዲሁም የተከሳሹን የመጥፋት ዕድል በማገናዘብ ፍ/ቤቱ እንደነገሩ ሁኔ□ :-

1) የተከሳሹ ዋስትና ተነስቶ □ስር ቤት እንዲቆይ፣ወይም

2) በፊት የነበረው የዋስትና ዓይነት እንዲሻሻል ወይም መጠኑ እንዲጨመር፣ወይም

3) የነበረው ዋስትና እንዲቀጥል ለማዘዝ ይችላል።

2. ቅጣት

2.1. የቅጣት ውሳኔ አሰጣጥ ሥ/ሥርዓት (ቁ 149 (3) - (7))

1) ተከሳሹ ጥፋተኛ ነው በተባለ ጊዜ ስለቅጣት ማክበድ □ጁም ማቅለል □/ሕ□ ያለውን አስተያየት እንዲሰጥ ፍ/ቤቱ ይጠይቀዋል:: ዓ/ሕጉም ስለተከሳሹ ጠባይ ለማስረዳት ምስክሮች ለመጥራት ይችላል::
2) ቀጥሎም ተከሳሹ ወይም ጠበቃው ስለቅጣቱ መልስ ይሰጣል:: ስለጠባዩም ለማስረዳት ምስክሮችን ለመጥራት ይችላል::
3) ተከሳሹ ቀድሞ በጥፋተኝነት እንደተፈረደበት (የወንጀል ሪኮር□ እንደለው) □/ሕጉ አስረድቶ ተከሳሹ ይህን ሁኔታ ከካደ ዓ/ሕጉ ጉዳዩን ለማስረዳት ማስረጃ ማቅረብ አለበት::
4) የቅጣት ክርክሩ ከተጠናቀቀና ስለቅጣቱ ማስረጃ ካስፈለገም ከተሰማ በኋላ ፍ/ቤቱ ቅጣቱን ይወስናል:: ቅጣቱ የተሰጠበትን የሕግ ቁጥርም መግለጽ አለበት::

2.2. የቅጣት ዓይነትና መጠን

ሀ/ □ቅላላ

1) ማንኛውም ሰው ጭካኔ ከተሞላበት ኢሰብአዊ ከሆነ ወይም ክብሩን ከማያዋርድ አያያዝ ወይም ቅጣት የመጠበቅ መብት አለው (ሕገ መንግሥት አንቀጽ 8 (11)::
2) ማናቸውም ቅጣቶችና የጥንቃቄ ተግባር ማስፈፀሚያ ውሳኔዎች ሁሉ በሕጉ መንፈስና ሊደርስበት ያሰበውን ዓላማ (በወ/መ/ሕ/ቁ.1 እንደተገለጸው) ለማረጋገጥ በሚችልበት ሁኔታ መፈፀም አለባቸው:: ይህም ሲሆን ምን ጊዜም ለሰው ተፈጥሮ የሚገባውን ክብር ሁሉ አክብሮ መጠበቅ ተገቢ ነው (□/መ/ሕፅ ቁ 85) ::
3) የቅጣት ዓይነቶች እና አወሳሰናቸው ከ□/መ/ሕፅ ቁ. 85 እስከ 247 በተደነገገው መሠረት መፈፀም አለባቸው::

4) በ□/መ/ሕፅ በፅል□ □ተቀመ□· ፈቃፀ (optional) ወይም አስገዳጅ (compulsory) የሆኑ የቅጣት ማ□በጽ □ጁም ማቅለያ ምክንያቶች በሌሉ ጊዜ የቅጣቱ መጠን የሚወሰነው በወ/መ/ሕግ ቁ. 86 በተ□ለ□□· መ□በኛ ድንጋጌ መሠረት ነው (ወ/መ/ሕፅ ቁ 183):: በዚህም መሠረት፤

4.1. ቅጣት ሊወሰን የሚገባው ያጥፊውን ያደገኝነት ፀባይ እንደመጠኑ በመገመት፣ ያለፈ የሕይወት ታሪኩን፣ ለማጥፋት ያነሳሱትን ምክንያቶች □ረጃ እንዲሁም የጥፋቱን ከባድነትና ያፈፃፀሙን ሁኔታዎች በመገመት መሆን አለበት (ቁ. 86) ::

4.2. □ፀግ ቀላል በሆኑ ጉዳዮች ፍ/ቤቱ በወቀሳ ወይም በተግሣፅ ማለፍ ይችላል (ቁ. 87) ::

ለ/ ቅጣትን የሚያከብዱ ሁኔታዎች

1/ መደበኛ ሁኔታ

በቁ. 86 ከተደነገገው መደበኛ ሁኔታዎች ውጪ ቅጣትን የሚያከብዱ ሁኔታዎችን በተመለከተ በ□/መ/ሕፅ ቁ. 81፣ 82 ፣83 ፣ እና ከቁ. 188 እስከ 193 በተደነገገው መሠረት ይፈፀማል::

2 ቅጣትን የሚከብዱ ጠቅላላ ምክንያቶች፤

2.1. በቁ. 81 (1) ሥር ተዘር□ረ□ል::

2.2. እነዚሁ ሁኔታዎች በልዩ ሕጉ እንደቅጣት ማክበጃ ምክንያት ተወስ□□· ከሆነ በቁ.. 81 (1) መሠረት በድጋሚ የቅጣት ማክበጃ ምክንያት ሊሆኑ አይችሉም(ቁ 81 (2))::

2.3. በቁ. 81 (1) ሥር □ተዘረዘሩ የቅጣት ማክበጃ ሁኔታዎች ካሉ ቅጣቱ የሚከብደው ቁ.. 188 በሚያዘው መሠረት ነው::

2.4. በቁ.. 188 መሠረት ቅጣቱን ሲያከብድ ፍ/ቤቱ ለወንጀሉ በሕግ ከተወሰነው የቅጣት ጣሪያ ወሰን(Special Maximum) ማለፍ አይችልም::

3) የወንጀል ሥራ በተጣመረና በተደጋገመ ጊዜ (Concurrence and Recidivisim) (□/መ/ሕፅ ቁ 82) የሚፈጸም የቅጣት ማክበድ ሁኔታ

3.1. ግዙፍ የሆነ የጥፋት መደራረብ ጉዳይ ባጋጠመ ጊዜ (Material Concurrence) **የቅጣት ማክበዱ ሥርዓት የሚፈፀመው በቁ 189. (1)መሠረት ነው:: በዚህም መሠረት:-**

3.1.1. ተደራራቢ ከሆኑት ነፃነትን ከሚያሳጡት ጥፋቶች ባንደኛው ምክንያት የሞት ቅጣት የሚወሰን ሲሆን ይህ ውሳኔ ስለ ሌሎቹ ተደራራቢ ጥፋቶች □ሚ□ሰነውን ቅጣት ሁሉ አጠቃሎ ይይዛል (ቁ 189 (1) (ሀ))::

3.1.2. ሌሎች ቅጣቶች ከሆኑ በሕጉ ከተወሰነው ጠቅላላ ጣሪ□ (general maximum) **ሳይታለፍ ቅጣቱን ማክበድ ይቻላል::**

3.2 ግዙፍ የሆነ የጥፋት መደራረብ ጉዳይ የተፈፀመው ሌላ ወንጀል እንዲፈፀም ለማድረግ ከሆነ ፍ/ቤቱ በሕጉ አስከተወሰነው ጠቅላላ ጠሪያ ድረስ ቅጣቱን □ማ□በድ ፅጸ ታ አለበት (ቁ 190)::

3.3. የመ□መሪ□□ ወንጀል ውሳኔ ካገኘ በኃላ ከመጀመሪያው ወንጀል □ር በተ□ራራቢነት የተፈፀመ ወንጀል በተ□ኘ □□ ቁ. 189 በተመሳሳዩ ሁኔታ ተ□□ሚ ይሆናል (ቁ 193)::

3.4. የተፈፀመው የወንጀል መደራረብ የሕጋዊ ድንጋጌዎች መደራረብ (notional concurrence) **ከሆነ ግን ፍ/ቤቱ እንደነገሩ ሁኔ□ ቁ.. 189 ተ□□ሚ እንዲሆን ወይም ለወንጀሉ የተመደበውን ከፍተኛ የቅጣት □ሪ□** (Special Maximum) **ሳ□ል□ ቅጣቱን ለማክበድ ይችላል (ቁ 192)::**

3.5. ተከሳሹ መጀመሪያ ለሰራው ወንጀል ከተቀጣ በኃላ ወይም በምህረት ወይም በአዋጅ ምህረት ከተማረበት ቀን ጀምሮ በ5 ዓመት ውስጥ ሌላ ወንጀል ከሠራ (Recidivism) **□/ቤቱ እንደነገሩ ሁኔታ ለወንጀሉ የተመደበውን ልዩ የቅጣት ጣሪ□** (Special maximum) **ሳያልፍ ተገቢ ሆኖ ካገኘው ግን ከልዩ ጣሪያው በማለፍ ነገር ግን ከጠቅላላ ጣሪያው** (general maximum) **ሳያልፍ ቅጣቱን ለማክበድ ይችላል (ቁ. 82 (ለ))፣ 193)::**

4/ ቅጣትን የሚያከብዱ ሌሎች አጋጣሚ ምክንያቶች

ሌሎች ምክንያቶች (በሕፅ በፅል□ □ልተ□ፉ) ሲገኙና ፍ/ቤቱ ከተቀበላቸው የተቀበለበትን ምክንያት በፍርዱ ላይ በግልፅ መፃፍ አለበት (ወ/መ/ሕገ ቁ. 83)፡፡

ሐ/ ቅጣትን የሚያቀሉ ሁኔታዎች

1) በ□/መ/ሕፅ ቁ. 86 ከተገለፀው መደበኛ ሁኔታዎች ሌላ ቅጣትን የሚያቀሉ ሁኔታዎች በቁ. 79 እና 80 ተገልፀዋል፡፡ አፈፃፀማቸውም በቁ 184 እና 185 መሠረት ይሆናል፡፡
2) ቅጣትን የሚያቀሉ ጠቅላላ ሁኔታዎች በቁ 79 ተዘር□ረ□ል፡፡
3) እነዚሁ ምክንያቶች ተከሳሹ ላይ በቀረበው የወንጀል አንቀጽ ውስጥ እንደቅጣት ማቅለ□ ተ□ስደው ከሆነ በቁ. 79 መሠረት በድጋሚ ያቅጣት ማቅለያ ሆነው መወሰድ የለባቸውም (ቁ 79 (2))፡፡
4) በቁ. 79 (1) ሥር □ተ□ረ□ሩት የቅጣት ማቅለያ ሁኔታዎች ካሉ ፍ/ቤቱ በቁ 184 የተቀመጠውን ገደብ ሳያልፍ ቅጣቱን ማቅለል ይችላል፡፡ ተከሳሹ ለተከሰሰበት ወንጀል የተመደበውን ልዩ መነሻ ሳይወርድ ቅጣቱን የማቅለል ሥራ □ሚ□□መ□ ቁ. 184 ን በመጠቀም ሳይሆን በቁ 86 መሠረት መሆን አለበት፡፡
5) ፍ/ቤቱ በመሰለው ቅጣትን ማቅለል የሚገባው ወይም የሚችል መሆኑ በሕጉ በግልፅ በተደነገገ ጊዜ (ለምሳሌ ቁ 80 ፣ 78 ፣ 75 (1) ወዘተ) ፍ/ቤቱ ለወንጀሉ የተደነገገውን አነስተኛ መነሻ ወይም በቁ.. 184 የተቀመጠውን የማቅለያ ገደብ ለመከተል ሳጁ□□□ እንደመሰለው ቅጣቱን ለማቅለል ይችላል (ቁ 185)፡፡
6) ቅጣትን የሚያቀሉ ሌሎች አጋጣሚ ምክንያቶች (በሕግ በግልፅ ያልተፃፉ) ሲ□ኙና ፍ/ቤቱ ከተቀበላቸው የተቀበለበትን ምክንያት በፍርዱ ላይ በግልፅ መፃፍ አለበት (ቁ.83) ፡፡

መ/ የቅጣት መክበጃና መቅለያ ምክንያቶች ሲደራረቡ የሚፈፀም ሥ/ሥርዓት (ቁ. 84)

1) ባንድ ዓይነት ወንጀል ቅጣትን የሚያቀሉና የማያከብዱ ሁኔታዎች ባንድነት ከተገኙ ፍ/ቤቱ ሁለቱንም አመዛዝኖ ቅጣቱን መወሰን አለበት፡፡

2) ፍ/ቤቱ መጀመሪያ ቅጣትን የሚያከብዱ ሁኔታዎችን መሠረት በማድረግ ይወስናል፡፡ ቀጥሎም የማቅለያ ሁኔታዎችን መሰረት በማድረግ ቅጣቱን በመቀነስ ተፈፃሚ የሚሆነውን ቅጣት ይወስናል፡፡

3) የሞት ቅጣትን በተመለከተ በቁ.. 116 የተደነገገው እንደተጠበቀ ነው፡፡

2.3 ስለ ቅጣት አፈፃፀም የሚሰጥ ትዕዛዝ

1) ማንኛውም ፍ/ቤት የቅጣት ፍርድ ከሰጠ በኃላ ቅጣቱ እንዲፈፀም ወይም ቁዓዓር እንዲደረግ ለአስፈፃሚው ባለሥልጣን አስፈላጊውን ማዘዣ ወይም ማናቸውንም ትዕዛዝ መስጠት አለበት (ቁ 203 (1))፡፡

2) በቁ. 188 መሠረት ቅጣት ሳይፈፀም ታግዶ የሚቆይበት ሁኔታ የተደነገገው እንደተጠበቀ ነው (ቁ 203 (2))፡፡

3) የሞት ፍርድ ከተፈረደ ርዕሰ-ብሔሩ ፍርዱን እስኪያፀኑ ድረስ ተከሳሹ ታስሮ እንዲቆይ መታዘዝ አለበት (ቁ 204) ፡፡

4) የግል ነፃነትን የሚያሳጣ ቅጣት ተወስኖ ከሆነ የቅጣቱ ዓይነት በትክክል ተለይቶ (ለምሳሌ እስራት ወይም ፅኑ እስራት መሆኑ ተለይቶ ተገልፆ) እንዲፈፀም መታዘዝ አለበት (ቁ 205) ፡፡

5) □መ□□ (arrest) □ጹም እስራት (Simple imprisonment) የተፈረደበት ሰው፡-

ሀ/ ነፍሰ ጡር የሆነች እንደሆነ ወይም ፣

ለ/ □ቤተሰቡ ደ□ፊ ሰውዬው ብቻ የሆነ እንደሆነና ይሄውም ሰው ለሕዝብ ፀጥታ አስጊ የልሆነ እንደሆነ ፍ/ቤቱ ለመልካም ጠባዩ ዋስ አስጠርቶ ከስድስት ወር ላልበለጠ ጊዜ ቅጣቱ ከመፈፀሙ ታግዶ እንዲቆይ ለማዘዝ ይችላል (ቁ 206)፡፡

6) ለወንጀል ኃላፊ ስላልሆኑ ሰዎች በወ/መ/ሕግ ቁ. 134 ወይም 135 መሠረት የተሰጠ የጥንቃቄ ውሳኔ እንዲፈፀም የሚ□ዘዘ□ በ□/መ/ሥ/ሥ/ሕዕ ቁ 208 መሠረት መሆን አለበት፡፡

7) የገንዘብ መቀጫ በቁ 209 መሠረት እንዲፈፀም ይታዘዛል፡፡

8) ሌሎች ቅጣቶች ከቁ 210 እስከ 215 በተደነገገው መሠረት እንዲፈጸሙ ትዕዛዝ ጁሰ□ል፡፡

9) ስለቅጣት የተሰጡ ውሳኔዎችን መለወጥ ወይም ማሻሻል በተመለከተ ከቁ 216 እስከ 212 በተደነገገው መሠረት ይፈፀማል፡፡

10) ስለ መሰ□ም (ስምን ስለማሳ□ስ) የሚቀርብ ጥያቄ ከቁ 218 እስከ 219 በተደነገገው መሠረት ይፈፀማል፡፡

□□ል ሁለት፤ ልዩ ሥነ ሥርዓት (special Procedures)

1/ ተከሳሹ በሌለ ጊዜ የሚፈፀም ሥ/ሥርዓት (Procedure in cases of Default)

ሀ/ ነገሩ ሊሰማ በተቀጠረበት ቀን ተከሳሹ ካልቀረበ ተከሳሹ በፖሊስ ተይዞ እንዲቀርብ ይታዘዛል (ቁ 160 እና 125)።

ለ/ ተከሳሹን ለመያዝ ካልተቻለ በሌለበት ነገሩ ሊሰማ ይችላል (ቁ 160 (2))።

ሐ/ ተከሳሹ በሌለበት ነገሩ ሊሰማ የሚችለው በቁ 161 በዘረዘሩት ሁኔታዎች ብቻ ነው።

መ/ አካለ መጠን ባላደረሱ ወጣቶች ላይ በቀረበ ክስ ጉዳዩን በሌለበት ማየት አይቻልም (ቁ 160 (1)።

ሠ/ ተከሳሹ በሌለበት ነገሩ እንዲሰማ ፍ/ቤቱ ያዘ□ እንደሆነ (ቁ162) :-

> ሀ/ ክሱን ለመስማት የተቀጠረበትን ቀንና በተቀጠረው ቀን ተከሳሹ ካልቀረበ ጉዳዩ በሌለበት እንደሚታይ የሚገልፅ የመጥሪያ ማስታወቂያ በ□□□ እንዲወጣ ፍ/ቤቱ ያዛል።
>
> ለ/ ለተከሳሹ የሚደርስ መስሎ ከታየው መጥሪያው የሚደርስበትን ሌላ መንገድ ፍ/ቤቱ ሊያዝ ይችላል።

ረ/ በመጥሪያው መሠረት ተከሳሹ ካልቀረበ በሌለበት ጉዳዩ ተሰምቶ ውሳኔ ጁሰ□ል (ቁ 163)።

ሰ/ ከቁ. 197 እስከ 202 በተመለከተው መሠረት ተከሳሹ በሌለበት የተወሰነበት ውሳኔ እንዲነሳለት ማመልከት ይችላል (ቁ 164)።

2/ አካለ መጠን ያልደረሱ ወጣቶች የሚፈፅሙት ወንጀል (Delinquency cases)

2.1. ሥርዓቱን በተመለከተ

1. ዕድሜው ከ 9 እስከ 15 ዓመት የሆነ አካለ መጠን ያላ□ረሰ ልፀ ከአዋቂዎቸ ጋር በተከሰሰበት የወንጀል ነገር አብሮ ሊታይ አይችልም (□/መ/ሥ/ሥ/ሕ/ ቁ 5)፡፡
2. አካለ መጠን ባላደረሱ ወጣቶች ላይ በቀረበ ክስ ጉዳዩን በሌለበት ማየት አይቻልም (ቁ 160 (1)፡፡
3. ሥርዓቱም የሚካሄደው ከቁ 171 እስከ 177 በተደነገገው መሠረት መሆን አለበት፡፡
4. አከለ መጠን ያላደረሰ ልጅ ወንጀል ፈፅሟል ከተባለ ፖሊስ፣ ዓ/ሕግ፣ □ላፃ □ጁም ሞፅ□ቱ በቅርብ □□ሚ□ኘው የወረዳ ፍ/ቤት ወዲያውኑ ጁዞት ጁቀርባል (ቁ 172 (1))፡፡
5. ልጁን ያመጣው ሰው የወንጀሉንና የምስክሮችን ዝርዝር እንዲገልፅ □/ቤቱ □ዘዋል፡፡ ጉዳዩ በክስ አቤቱ□ መቅረብ ካለበት የክስ አቤቱ□□ እንዲቀርብ ያዛል (ቁ 172 (2))፡፡
6. ፖሊስ ምርመራውን የሚፈፅምበትን ሁኔታ የሚገልፅ መምሪያ ትዕዛዝ ፍ/ቤት ሊሰጥ ይችላል፡፡ (ከመደበኛው ክስ በተለየ ሁኔ□ □/ቤቱ በምርመራ□ □ስዓ ም ጁ□ባል፡፡)
7. ዓ/ሕግ የክስ ማመልከቻ (Charge) እንዲያዘጋጅ የሚታዘዘ□ □ቀረበ□ □ስ ከዓስር ዓመት በላይ በሆነ ፅኑ እስራት ወይም በሞት የሚያስቀጣ ከሆነ ብቻ ነው (ቁ 172 (3))፡፡
8. በቁ.. 174 በተዘረዘሩት ሁኔታዎች ፍ/ቤቱ ለልጁ ጠበቃ ማቆም አለበት፡፡
9. □ሱ ሲሰማ (Hearing) ከመደበኛው የክስ መስማት ሂደት በተለየ መልክ (in an informal manner) ነው (ቁ 176 (2))፡፡

   በ□ህም መሠረት ፡-

9.1 አካለ መጠን ያልደረሰው ወጣት ሊሰማው የማይገባ ነገር ካለ ነገሩ በሚሰማበት ወቅት ልጁ ከችሎቱ ክፍል ውስጥ እንዲወጣ መደረግ አለበት (ቁ 175)፡፡

9.2 □ር□ሩ □ሚሰማ□ው በዝግ ችሎት ነው፡፡ ከምስክሮች፣ ከወላጆች ወይም ከሞግዚትና ከበጎ አድራጎት ድርጅት አባሎች በስተቀር ማንም ሰው በችሎቱ ላይ ሊገኝ አይገባም (ቁ 176 (1))፡፡

9.3. □/ሕፅ መ□ኘት የሚገባው ክሱ በከፍተኛ ፍ/ቤት የሚሰማ ከሆነ ብቻ ነው፡፡

9.4. የሁለቱንም ወገን ምስክሮች በቀጥ□ □ሚመረምረ□ው □/ቤቱ ራሱ ነው (ቁ 176 (5) እና (6))፡፡

10/ □ሱ (accusation) **ወይም የክስ አቤቱታው**(compliant) **ወይም የክስ ማመልከቻው** (charge) **እንደሁኔታው አካለ መጠን ላላደረሰው ወጣት ከተነበበለት በ□ላ የሚሰጠው መልስ እንዳለው ይጠየቃል (176 (3))፡፡**

11/ ተከሳሹ በሰጠው መልስ የቀረበበትን ክስ በሙሉ አውቆ ያመነ መሆኑ ግልፅ ሆኖ ከታየ ፍ/ቤቱ ወዲያውኑ የጥፋተኝነት ውሳኔ ለመስጠት ይችላል (ቁ 176 (4))፡፡

12. ተከሳሹ ካላመነ ክሱን ለማስረዳት የሚጠሩትን ምስክሮች ፍ/ቤቱ ከጠየቀ በ□ላ እንዲቀርቡ ያዛል፡፡ አካለ መጠን ያልደረሰው ወጣት ወይም እንደራሴው □ጁም □ባቃው የመከላከያ ምስክር እንዲጠራለት ማድረግ ይችላል (ቁ 176 (5)፡፡

13/ የሁለቱንም ወገን ምስክሮች መጀመሪያ ፍ/ቤቱ ይመረምራል፡፡ ቀጥሎም የተከሳሹ ወገን የመስቀለኛ ጥያቄ ለመጠየቅ ይችላል (ቁ 76 (6))፡፡

14/ ማስረጃው ተሰምቶ ካለቀና የተከሳሹ ወገን ስለ ነገሩ ጠቅላላ ንግግር ካደረገ በ□ላ □/ቤቱ □ር□ ይሰ□ል (ቁ 176 (7))፡፡

15/ ፍርዱ በምን ሕግ መሠረት እንደተሰጠ በፍርዱ ውስጥ መጠቀስ አለበት፡፡ ተከሳሹ ጥፋተኛ ሆኖ ካልተገኘ በነፃ ይለቀቃል፡፡ ጥፋተኛ ከሆነ የሚገባው ቅጣት ወይም ጥንቃቄ ይወሰናል (ቁ 177 (1))፡፡

2.2. ቅጣቱን በተመለከተ

ሀ/ አጠቃላይ

1) ህፃናትን የሚመለከቱ እርምጃዎች በሚወሰዱበት ጊዜ ሁሉ የሕጻናት ደህንነት በቀደምትነት መታሰብ አለበት (ሕገ መንግስት አንቀጽ 36 (2))፡፡
2) አካለ መጠን ላላደረሰው ወጣት የሚጠቅም ውሳኔ ለመስጠት እንዲያስችለው ስለ ወጣቱ ጠባይና ስለ ቀድሞ ጥፋቱ ለመጠየቅ ከማንኛውም ድርጅት ማንኛውንም ሰ□ □ጁም እንደራሴ □/ቤቱ ለመዓ ራት ይችላል (ወ/መ/ሥ/ሕ/ቁ 177 (2))፡፡
3) ከላይ የተጠቀሱት ሰዎች የሚሰጡት ቃል ከተሰማ በኃላ የተከሳሹ ወገን ስለ ቅጣቱ በቃል ለማመልከት ይችላል (ቁ 177 (3))፡፡
4) ፍርድ/ቤቱ የቅጣት ውሳኔውን ከሰጠ በኃላ እንዲሁም ለተከሳሹ ካስረ□□ በኋላ ለወደፊቱ ጠባዩን እንዳያ.ርም ማስጠንቀቅ አለበት (ቁ 177 (4))፡፡
5) በወ/መ/ሕ/ቁ 173 የተመለከተውን ከፍተኛ ወንጀል ሲፈፅም ካልሆነ በስተቀር አካለ መጠን ባልደረሰ ጥፋተኛ ላይ የሕዝባዊ መብቱን ወደፊት እንዲያ□ □/ቤቱ መወሰን አይችልም (ወ/መ/ሕ/ቁ 177)፡፡
6) አካለ መጠን ያላደረሱትን የሚመለከት የፍርድ ውሳኔ በግልጽ ማስታወቂያ መውጣት የለበትም (ወ/መ/ሕ/ቁ.179፡፡
7) አካለ መጠን ባላደረሱ ጥፋተኞች የሕክምና፣የጠባይ ማረም፣ የአስተዳደግ ቅጣቶች ቢወሰኑባቸው በወንጀለኛነት እንደተቀጡ ሆነው አይቆጠሩም (□/መ/ሕ/ቁ 169)፡፡

ለ/ ከ9 እስከ 15 ዓመት ያሉ ልጆችን በተመለከተ

1) ጥፋተኝነታቸው ከተረጋገጠ የሚወሰንባቸው በ□/መ/ሕ/ቁ 161 እስከ 173 የተመለከቱት ቅጣቶችና የጥንቃቄ ውሳኔዎች ብቻ ናቸው (ወ/መ.ሕ/ቁ 53)፡፡
2) እነዚህ ልጆች ለአዋቂዎች በተመለከቱት ደንበኛ ቅጣቶች መሠረት አይቀጡም፡፡
3) □/ቤቱ ሁል□□ የጥንቃቄ ውሳኔዎቹን ሲመርጥ በአጥፊው ወጣት ዕድሜ፣ በጠባዩ፣ በአእምሮውና በግብረ ገብነቱ የደረሰበትን ደረጃ መሠረት በማድረግ እንዲሁም በመልካም ጠባጁ ለማሳ□ፅ እንዲሆን በማሰብ መመራት አለበት ወ/መ/ህግ ቁ. 54)፡፡

ሐ/ ከ 15 እስ 18 ዓመት ያሉ ወጣቶችን በተመለከተ

1) □□ስ ሥር□ቱ □ሚመራ□ በመ□በኛ□ ሥርዓት ነው፡፡
2) ቅጣቱ የሚወሰነው በመደበኞቹ ድንጋጌዎች (ለአዋቂዎች የተደነገጉ) መሠረት ነው (ወ/መ/ሕ/ቁ 56 (1))፡፡
3) ሆኖም ግን ፍ/ቤቱ በነገሩ ሁኔታ በተለይም የተከሳሹን ዕድሜ፣ የስሜቱን መጥፎነትና አደገኝነት፣ ዐመሉ ለመሻሻል የሚችል መሆን አለመሆኑን በመገንዘብ ደንበኞቹን የቅጣት ማቅለያ ድንጋጌዎች መሠረት በማድረግ ወይም የተሻለ መስሎ ሲ□ □□ አካለ መጠን ላላደረሱት ወንጀለኞች የተመደበውን ልዩ ቅጣት አወሳሰን በመከተል የቅጣት ውሳኔውን መስጠት አለበት (በቁ 56 (2) እና 182)፡፡
4) በማንኛውም ሁኔታ ቢሆን ወንጀሉን በሰራበት ወቅት 18 ዓመት ባልሞላው ዓ□ተኛ ላይ የሞት ቅጣት ፍርድ ሊፈፀምበት አይችልም (ቁ 181)፡፡

2.2 የቅጣት አፈፃፀሙን በተመለከተ

1) አካለ መጠን ያላደረሱ ወጣቶች ከአዋቂዎች ጋር በእስር ቤት ውስጥ አይ□ባልቁም፡፡

2) አካለ መጠን ያልደረሱ ወጣቶችን በተመለከተ የተሰጠው የጥንቃቄ ውሳኔ ለማስፈፀም የሚሰጠው ትዕዛዝ የወ/መ/ሥ/ሥ/ሕግ ቁ 213 በሚያዘው መሠረት መሆን አለበት፡፡

3) የደንብ መተላለፍ ወንጀል በመፈፀማቸው ምክንያት የማረፊያ ቤት እስራት የተፈረደባቸው አካለ መጠን ያላደረሱ ልጆች ቅጣቱን የሚፈፅሙት ስለነርሱ በተፃፉት ሁኔታዎች መሠረት በት/ቤት ወይም በቤት በሚደረገው የማረፊያ ቤት እስራት ዓይነት ነው፡፡ ይህ ባልተቻለ ጊዜ ፍ/ቤቱ በመረጠው አንድ ደርጅት □ጁም ባል□ረባ □ጁም እምነት በሚጣልበት ሰው ጥበቃ ውስጥ ሆነው ነው (□/መ/ሕ/ቁ 706 (2))፡፡

4) አካለ መጠን ባላደረሰው ወጣት ላይ ትዕዛዝ የሰጠ ማንኛውም ፍ/ቤት በራሱ አስተያየት ወይም አካለ መጠን ያላደረሰው ወይም አደራ የተሰጠው ሰ□ □ጁም ደርጅት ባመለከተ ጊዜ ለወጣቱ ጥቅም አስፈላጊ በሆነው መሠረት ትዕዛዙን መለ□ዓ ወይም ማሻሻል ይችላል (ወ/መ/ሥ/ሕ/ቁ 180)፡፡

3) የደንብ መተላለፍ ወንጀል(Petty offences)

3.1 ኃላፊነትን በተመለከተ(Criminal Liability)

ሀ- በደንብ መተላለፍ ሥራ የሚደረጉ የመዘጋጀትና የሙከራ ሥራዎች አ□ስቀ□ም።
የሚያስቀጣው ወንጀሉ ፍፃሜ ሲያገኝ ብቻ ነው /ወ/መ/ሕ/ቁ.696/1/።

ለ- እንዲሁም ማነሣሣት፣ አባሪነትና ረዳትነት አያስቀጣም። የሚቀጡት ደንብ ተላላፊው ወይም ተላላፊዎች ብቻ ናቸው። እያንዳንዱ የሚቀጣው ከሌላ ሰው ጋር በመተባበሩ ሳይሆን በገዛ ራሱ ሥራ ብቻ ነው /ቁ.696/2/።

ሐ- ስለ ደንብ መተላለፍ የተሰጡት ድንጋጌዎች አካለ መጠን ባላደረሱት ላይም ተፈፃሚ ይሆናሉ /ቁ.696/3/።

መ- በ□ ራሽ ኃላፊነት የሌላቸው ሰዎች (□/መ/ሕ/ቁ.48) አጁቀ□ም። የተቀነሰ ኃላፊነት /ቁ.49/ ግን በደንብ መተላለፍ ወንጀል ላይ ተፈፃሚ አይሆንም /ቁ.697/።

ሠ- ለመ□በኛ ወንጀሎች ከተደነገገው በተለ□ ሁኔታ /ቁ.59/2/ በቸልተኝነት ከተፈፀመ አያስቀጣም በማለት በሕጉ በግልፅ ካልተመለከተ በቀር በቸልተኝነት ደንብን የተላለፈ ሰ□ ጁቀ□ል /ቁ.697/።

ረ- □□□□ መሠረታውያን ነገሮች ይህን የሰራ እገሌ ነው ለማለት ወይም የጥፋቱን ባለቤት ከኃላፊነት በጭራሽ ነፃ ለማውጣት ለፍ/ቤቱ አስቸጋሪ ሆነው ካልተገኙ በስተቀር ስለ መ□በኛ ወንጀሎች የተደነገጉት ምርመራዎች /ወ/መ/ሕግ ቁ.51 እና 55/ በደንብ መተላለፍ ጉዳዮች ላይ ሊታዘዙ አይችሉም /ወ/መ/ሕግ ቁ.698/።

ሰ- ለመ□በኛ ወንጀሎች የተደነገጉት የወ/መ/ሕግ ቁ.64፣65፣67፣71፣73 እና 74 ተፈፃሚ ይሆናሉ /ቁ.699/1/።

ሸ- ደንብን መተላለፍ ያስቀጣል ተብሎ በሕገ በግልፅ በተደነገገ ጊዜ የተጎዲው መፍቀድ ቅጣትን አያስቀርም /ቁ.699/3/

3.2 ሥ/ሥርዓቱን በተመለከተ

3.2.1 መግቢያ

በክፍል አንድ የተመለከተው መደበኛ የክርክር ሂደት ረጅምና ውስብስብ ሂደት የሚካሄድበት የክርክር ሂደት ነው።

የደንብ መተላለፍ ወንጀልን የሚመለከት ሥርዓት ግን አጭርና በተፋጠነ ሁኔታ እንዲሁም ውስብስብ ባልሆነና ቀላል በሆነ አካሄድ ክርክሮች የሚካሄዱበትና ውሳኔ የሚሰጥበት ነው።ጉዳዮቹ በመደበኛው ሥርዓት ሳይሆን በልዩ ሥርዓት እንዲታዩ የተደነገገውም ጉዳዮቹን ለመወሰን የሚፈጀው ጊዜና ወጪ ከጉዳዩ ባህሪ ጋር እንዲመጣጠን ለማስቻል ታስቦ ነው።

ስለዚህ የደንብ መተላለፍ ወንጀልን የሚመለከቱ ጉዳዮችን ፍ/ቤቱ በመደበኛው ሥርዓት ሳይሆን ሕጉ ባስቀመጠው ልዩ ሥርዓት ማስተናገድ አለበት።

3.2.2 □□ሱ አቀራረብና ክሱን የመስማት ሥርዓት

ሀ- የክሱ አቀራረብ

1. በደንብ መተላለፍ ወንጀል ኃላፊነትና ተቀጭነት የግል ናቸው። በህብረት ለመክሰስና ለማስቀጣት አይቻልም /ወ/መ/ሕግ ቁ.697/3/።
2. በደንብ መተላለፍ ወንጀል ክስ መደበኛውን የምረመራ ሥራ ማካሄ□ አያስፈልግም:::: መ□በኛ የክስ ማመልከቻ /Charge/ መቅረብም የለበትም።
3. የደንብ መተላፍ ተግባር የተፈፀመው በሰው አካል ሙሉነት፣ በነፃነት ክብርና በግል ሀብት ላይ ሲሆን ክሱን ማቅረብ የሚችለው ተበዳዩ ራሱ ወይም በፍትሕ ብሔር መ□በኛ ደንቦች መሠረት የተፈቀደለትና ችሎታ የተሰጠው እንደራሴው ወይም ስለተበዳዩ መብት ያላቸው ሰዎች ናቸው /ወ/መ/ሕግ ቁ.721/1/ /ሀ/።
4. በአስተዳደር ወይም በአስፈፃሚ ክፍል በተወሰኑት ደንቦች፣ ትዕዛዞችና ድንጋጌዎች ላይ ስለሚደረገው የደንብ መተላለፍ ክስ የሚቀርበው ለክ□ሉ

ሚኒስቴር፣ ለመሥሪያ ቤቱ ወይም ባለጉዳይ ለሆነው ድርጅት በመንግሥት ሕግና በውስጥ ደንቦቻቸው መሠረት ወኪሎቻቸው በሆኑት አማካይነት ነው /ቁ.721/1/ /ለ/፡፡

5. በሌሎች የደንብ መተላለፍ ጉዳዮች ሁሉ ክሱ የሚቀርበ□ው በ□/መ/ሥ/ሥርዓት ህግ መሠረት በዓ/ሕግ ነው፡፡ (□/መ/ሕፅ ቁ.721/1/ /ሐ)፡፡

ለ- ለተከሳሹ መጥሪያ መላክ

1. የደንብ መተላለፍ ወንጀል በተፈፀመ ጊዜ ዓ/ሕጉ ወይም የግል ከሳሹ ተከሳሹ እንዲጠራ ፍ/ቤቱ መጥሪያ እንዲሰጥ ያመለክታል /ወ/መ/መ/ሕግ ቁ.167/1/፡፡
2. በማመልከቻውና በመጥሪያው ላይ የተከሳሹ ስም፣ የደንብ መተላለፍ ወንጀል የተፈፀመበት ሁኔታና ክሱ የቀረበበት ሕግና የሕጉ ቁጥር መፃፍ አለበት /ቁ.167/2/፡፡
3. ተከሳሹ በመጥሪያው ላይ ለተከሰሰበት ወንጀል ጥፋተኝነቱን የሚያምን መሆኑን በ□ሑ□ በመፅለ□ ቀኑንና ፊርማውን በማኖር መጥሪያውን መልሶ ለ□/ቤቱ መላክ ይችላል፡፡ ተከሳሹ ይህን ከፈፀመ በቁ. 169/3/ የተደነገገው እንደተጠበቀ ሆኖ ፍ/ቤት መቅረቡ አስፈላጊ ላይሆን ይችላል /ቁ.168/፡፡

ሐ- ሥነ/ሥርዓትና ፍርድ

1. ተከሳሹ ጥፋቱን ካመነ የሚፈፀም ሥ/ሥርዓት

1.1 ተከሳሹ በመጥሪያው ላይ ጥፋቱን አምኖ ከላከ ፍ/ቤቱ የክሱን ፍሬ ነገር ከዓ/ሕጉ አረጋግጦ በተከሳሹ ላይ የቅጣት ውሳኔ ይሰጣል፡፡ የፍርዱንም ግልባጭ ለተከሳሹ ይልካል /ቁ.169/1/፡፡

1.2 ፍ/ቤቱ የገንዘብ መቀጫ ብቻ የሚፈርድ ከሆነ ወዲያውኑ መወሰን አለበት /ቁ.169/2/፡፡ በዚህ ጊዜ ተከሳሹ መቅረብ ሳያስፈልገው የተወሰነበትን ገንዘብ መክፈል አለበት፡፡

1.3 ፍርድ ቤቱ ተከሳሹ እንዲታሠር፣ □ፅጻ□ ሥራ እንዲሠራ ወይም ማስጠንቀቂያ እንዲሰጠው ወይም መውቀስ ሲፈልግ ተከሳሹ እንዲቀርብ መጥሪ□ ጁሰ□ል፡፡ የቅጣቱ ውሳኔ ከመሰጠቱ በፊት ስለ ቅጣቱ ለተከሳሹ የመከላከል መብት ጁሰ□□ል /ቁ.169/3/፡፡

2. ተከሳሹ ጥፋቱን ካላመነ የማፈፀም ሥ/ሥርዓት

2.1 ተከሳሹ በመጥሪያው ላይ ጥፋተኛነቱን በማመን ፅፎ ካልላከ ነገሩ እንዲሰማ በተቀጠረው ቀንና ሰዓት ፍ/ቤት ይቀርባል /ቁ.170/11/፡፡

2.2 ዓ/ሕጉና ተከሳሹ ምስክሮች ካሏቸው ምስክሮቻቸው በቀጠሮው ቀን እንዲቀርቡ አስፈላጊውን እርምጃ መፈፀም አለባቸው /ቁ170/2/፡፡

2.3 ሥነ-ሥር□ቱ በቃል ጁ□□ማል፡፡ ምስ□ሩ የሚሰጠውን ቃል እንዳለ ሳይሆን ዋናውን ነገር ብቻ ፍ/ቤቱ በመዝገቡ ይጽፋል /ቁ.170/3/፡፡

2.4 ፍርዱ በቃል ተሰጥቶ ለፍርዱ ምክንያት የሆነው ነገርና ሕግ ብቻ በአጭሩ ጁ□□ል /ቁ.170/3/፡፡

2.5 በግል ክስ ላይ ተከሳሹ ያለ በቂ ምክንያት በቀጠሮው ሳይቀርብ ከቀረ ፍ/ቤቱ ወዲያውኑ ፍርድ ይሰጣል /ቁ.170/4/፡፡

3.3 □ቅ□ቱን ዓይነትና አፈፃፀሙን በተመለከተ

ሀ- የቅጣቱ ዓይነት

1. የደንብ መተላለፍ ሥራዎች የሚያስከትሉት ቅጣት ከመደበኞቹ ወንጀሎች የተለዩ ናቸው፡፡ ምንጊዜም ቢሆን ስለ መደበኛ ወንጀሎች በተመለከቱት ሰውነትን በሚጎዳ ቅጣት፣ በፅኑ እስራት፣ በእስራት ወይም ነፃነትን ለማሳጣት በሚደረጉ ለፀጥታ አስፈላጊ በሆኑ ጥንቃቄዎች ወይም በግዞት አያስቀጡም /ወ/መ/ሕግ ቁ.702/1/፡፡
2. ለደንብ መተላለፍ ወንጀሎች ሊወሰኑ የሚችሉት የቅጣት ዓይነቶች፡-

   ሀ- በ□/መ/ሕፅ ቁ.702 እስከ 711 የተደነገጉ ዋና ቅጣቶች /Principal penalties/፣

   ለ- በቁ.. 712 የተደነገገው ተጨማሪ /Secondary/ ቅጣት፣

   ሐ- በቁ.714 እስከ 718 የተደነገጉ የፀጥታ ውሳኔዎች /Safety measures/፣

   መ- በቁ.719 - 720 የተደነገጉት የማስታወቂያ ውሳኔዎች ብቻ ናቸው፡፡
3. ዋና ቅጣቶቹ፡-

   ሀ- የማረፊያ ቤት እስራት /Arrest/ /ቁ.703/፡፡ ጁህም መ□በኛ □ጁም □□ ሊስ ማረፊያ ቤት እስራት እና የቤት እስራት /Home Arrest/ □□ ቃልላል /ቁ.703 እስከ 706/፡፡

   ለ- በማረፊያ ቤት እስራት ፋንታ የሚወሰን የግዴታ ሥራ /ቁ.707/፣

   ሐ- እንደ ሁኔታው በማረፊያ ቤት አስራት ፋንታ ወይም ከማረፊያ ቤት አስራት በተፊ ማሪ ሊወሰን የሚችል የገንዘብ መቀጫ /ቁ.708 እስከ 711/ ናቸው፡፡

4. የደንብ መተላለፍ ሥራ በተደጋገመ ጊዜ የሚሰጠው ቅጣት እንደተጠበቀ ሆኖ እንዲሁም ሕጉ የበለጠ ጊዜ ካልወሰነ በቀር የማረፊያ ቤት እስራት የሚቆየው ቢያንስ 1 ቀን ቢበዛ 3 ወር ነው /ቁ.703/1/፡፡
5. ወንጀሉ ሲደጋገም የሚደረገው የቅጣት ማክበድ እንደተጠበቀ ሆኖ እንዲሁም በሕጉ የበለጠ ጊዜ ካልተወሰነ በቀር የገንዘብ መቀጫው ከ1 ብር እስከ 300 መቶ ብር ለመሆን ይቻላል፡፡ አደራጊው ጥቅም በመፈለግ ወይም በፍቅረ ንዋይ □□ረ□□ እንደሆነ እስከ 500 ብር ለመድረስ ይችላል /ቁ.708/1/፡፡
6. ቅጣትን የሚያከብዱ ወይም የሚያቀሉ ሁኔታዎች ባጋጠሙ ጊዜ በቁ.723 እስከ 727 በተደነገገው መሠረት ይፈፀማል፡፡
7. ተጨማሪ ቅጣት /Secondary penality/
   ሀ- በቃል □ጁም በ□ሑ□ □ማስጠንቀቅ፣ የመውቀስ፣ የመገሰጽና ይቅር□ እንዲለምን የማድረግ ቅጣት ሊሆን ይችላል /ቁ.712/1/፡፡
   ለ- እነዚህ ቅጣቶች በመሠረቱ ከዋና ቅጣቶች በተጨማሪ የሚወሰኑ ሲሆን በተወሰኑ ሁኔታዎች /ቁ.712/2/ በዋናው ቅጣት ፋን□ ሊ□ሰኑይችላሉ፡፡
   ሐ- ለመ□በኛ ወንጀሎች የተደነገገው ከሕዝባዊ መብት፣ ከቤተ ዘመድ፣ ከሥራ ወይም ከሞያ እንዲሁም ከማዕረግ ከብርና ከልዩ አስተያየት መብት □መታገድ ቅጣት /ቁ.126/ ለደንብ መተላለፍ ወንጀሎች ተግባራዊ አይሆንም /ቁ.713/1/፡፡

<u>ለ- የቅጣቱ አፈፃፀም</u>

1. በደንብ መተላለፍ ወንጀል ምክንያት የተወሰነው እንዲፈፀም በሚሰጠው ትዕዛዝ ላይ ተከሳሹ የተቀጣው በደንብ መተላለፍ ወንጀል መሆኑ መገለፅ አለበት፡፡
2. □ማረ□□ ቤት እስራት ተፈርዶ ከሆነ ከመደበኛ□ እስራት የተለየ መሆኑ ቅጣቱን ለሚያስፈፅመው አካል በግልፅ መፃፍ አለበት፡፡
3. መ□በኛ የሆነ የማረፊያ ቤት እስራት የሚፈፀመው ከፍ/ቤቶች ወይም ከፖሊስ ጣቢያዎች ጋር በተያያዙ የመቆያ መታሰሪያ ቦታዎች ውስጥ ነው፡፡ የማረፊያ ቤት እስራት የተፈረደባቸው ሰዎች መደበኛ ወንጀል ከፈፀሙ ሰዎች ጋር አብረው መታሰር የሌለባቸው መሆኑ በትዕዛዙ ላይ መገለፅ አለበት /□/መ/ሕ/ቁ.704/፡፡
4. ስለ ፅጻ ታ ስራ፣ ስለተጨማሪ ቅጣትና ስለጥንቃቄ ትዕዛዝ የተሰ□ እንደሆነ የፍርዱ ፍሬው ነገር ግልባጭ /The operative part of the judgment/ አፅባብ

ላላቸው ባለስልጣኖች እንዲደርሱና አስፈላጊውን እንዲያደርጉ ፍ/ቤቱ ትዕዛዝ መስጠት አለበት /ወ/መ/ሥ/ሥ/ሕግ ቁ.124/፡፡

5. ፍርድ ከመፈፀም ታግዶ እንዲቆይ የተወሰነው ድንጋጌ በደንብ መተላለፍ ጉዳዮች ላይ ተፈፃሚ አይሆንም /ወ/መ/ሕግ ቁ.722 እና የወ/መ/ሥ/ሥ/ሕግ ቁ.188/3/፡፡

□□ል ሦስት፤ ሌሎች ጉዳዮች (Miscellaneous Issues)

ሀ/ ስለቀ□ሮ

1) ዓ/ሕጉ ወይም ተከሳሹ ሲያመለክት ወይም ፍ/ቤቱ በራሱ አስተያየት ትክክለኛ ፍርድ ለመስጠት የሚረዳ ከሆነ ክሱ በሚሰማበት በማንኛ□ም □□ ቀ□ሮ ለመሰጠት ይችላል (ቁ 94 (1))::
2) ቀጠሮ መስጠት የሚቻልባቸው ምክንያቶች በቁ 94 (2) ሥር □ተ□ረ□ሩት ናቸው::
3) ቀጠሮ ሲሰጥ ጊዜው የሚወሰነው ለቀጠሮ ምክንያት የሆነው ጉዳይ ለመፈፀም በቂ የሆነ የጊዜ መጠን ብቻ ነው:: በቁ 94 (3) ሕጉ ራሱ ያስቀመጠው የጊዜ ገደብ መጠበቅ አለበት (ቁ 95 (11)::
4) ቀ□ሮ በተሰጠ ጊዜ ፍ/ቤቱ ቀጠሮው የተሰጠበት ምክንያት እንዲፈፀም አስፈላጊውን ትዕዛዝ መስጠት አለበት (ቁ 96 (11)::
5) የመጀመሪያው ቀጠሮ ከተሰጠ በኃላ በዓ/ሕጉ ወይም በተከሳሹ ጥፋት ባልሆነ ምክንያት ቀጠሮው የተሰጠበት ጉዳይ ሳይፈፀም የቀረ እንደሆነ ያንኑ ያህል ወይም ከዚህ ያነሰ አጭር ቀጠሮ ይሰጣል (ቁ 95 (2))::
6) □□□ □ልተፈፀመው በዓ/ሕጉ ወይም በተከሳሹ ጥፋት ከሆነ ግን ሌላ ተጨማሪ ቀጠሮ አይሰጥም::

ለ/ በወንጀል ጉዳይ የሚከፈል የኪሳራ ወጪ

1) በዓ/ሕጉ በኩል ለሚቀርበው ክስ የኪሳራ ወጪ በሙሉ ከይፅባኙ □ ምር መንግሥት ኃላፊ ነው (ቁ 220 (1))::
2) በተፈረደበት ሰው ምክንያት በዓ/ሕጉ የቀረበው ክስ የተለየ የኪሣራ ወጪ □ሚ□ረፅ እንደሆነና የተፈረደበት ሰው ንብረት ያለው እንደሆነ በሕግ ከሚወሰንበት ቅጣት በተጨማሪ የፍ/ቤቱ ሬጅስትራር የሚወስነውን የኪሳራ ወጪ በሙሉ ወይም በኪፊል ተከሳሹ እንዲከፈል ፍ/ቤቱ ሊያዝ ይችላል (ቁ 220 (2))::
3) በአቤቱ□ በሚቀርብ ክስ በዓ/ሕግ በኩል ክሱ ከቀረበ በ□ላ □ተባለ□ ሰ□ አቤቱታውን ያነሳ እንደሆነ ለወንጀሉ ክስ ለተደረገው ወጪ ሁሉ ተበዳዩ ኃላፊ ይሆናል (ቁ 220 (3))::

4) በግል ክስ በሚቀርቡ ነገሮች ላለው የኪሳራ ወጪ ሁሉ የግል ከሳሹ □ላ□ ነው (ቁ 221 (1) ፡፡

5) በግል ክስ ቀርቦ ተከሳሹ ነፃ የተለቀቀ እንደሆነና ክሱ የቀረበው በቅን ልቦና አለመሆኑን ፍ/ቤቱ የተገነዘበ እንደሆነ ተከሳሹ ያወጣውን የኪሳራ ወጪ በሙሉ ወይም በከፊል የግል ከሳሹ እንዲከፍል ለማዘዝ ይችላል (ቁ 221 (2))፡፡

6) □ፅል ክሱ በቁ. 48 መሠረት ታግዶ ዓ/ሕግ ጉዳዩን የተረከበ እንደሆነ ለግል ክሱ የኪሳራ ወጪ ሁሉ መንግሥት ኃላፊ ነው(ቁ.221(3))፡፡

ሐ) ፍ/ቤትንና ችሎትን ስለማስከበር

1/ አስተዳደራዊ □ርምጃ

1. የማናቸውም ፍ/ቤት ችሎት ሰብሳቢ ዳኛ የፍርድ ቤቱንና የዳኝነት አካሄድ ሥነ ሥርዓት ለማስከበር ማናቸውንም አስፈላጊ መስሎ የታየውን እርምጃ ሊወስድ ይችላል ፡፡
2. □ሚ□ስ□□ እርምጃ እንደነገሩ ሁኔታ አስፈላጊ የሆነው ማናቸውም እርምጃ ሲሆን አጥፊውን መገሰጽ፣ ማረም፣ መምከር፣ ማስጠንቀቅ ወይም ከችሎት እንዲወጣ ማዘዝ ሊያጠቃልል ይችላል፡፡
3. አጥፊውን መሳደብ፣ ማዋረድና ማንቋሸሽ እንዲሁም ሰብአዊ መብቱንና ክብሩን የሚነካ እርምጃ መውሰድ ስህተት ነው፡፡
4. □ሚ□ሰ□□ እርምጃ የዳኝነት ሥራ አካሄድንና ፍ/ቤቱን ለማስከበር ብቻ የታለመ መሆን አለበት፡፡
5. ፍ/ቤትንና ችሎትን ለማስከበር በሚወሰደው እርምጃ ውስጥ ተገልጋዩ ህዝብ ለችሎቱ ተገቢውን ክብር ከመስጠት አልፎ አላስፈላጊ የሆነ ፍርሀት እና ጭንቀት ውስጥ እንዲገባ ላለማድረግ ዳኛው ጥንቃቄ ማድረግ አለበት፡፡ በዚሁም መሠረት ችሎት እየተካሄደ ድምጽ አሰምቶ የግል ወሬ ማውራት፣ሲጋራ ማጨስ፣ ሞባይል አለመዝጋት፣ ማስቲካ ማኘክ፣ምስክር እየተሰማ መውጣት መግባት እና የመሳሰሉት ድርጊቶች የችሎቱን አካሄድ የሚረብሹ በመሆናቸው መከልከል ያለባቸው ቢሆንም የችሎቱን አካሄድ የማይረብሹ ሌሎች ድርጊቶች

ግን (ለምሳሌ እግር ማነባበር፣ዘና ብሎ መቆም፣ካፖርት መደረብ፣መነጽር ማድረግ እና የመሳሰሉት) መከልከል የለባቸውም

2/ የወንጀል ቅጣት

1. በወንጀለኛ መቅ□ ሕፅ በቁጥር 443 የተመለከተውን ድንጋጌ በመተላለፍ ፍ/ቤትን □መድፈር ወንጀል የተፈፀመ እንደሆነ ጥፋቱ በተደረገበት ጊዜ ፍ/ቤቱ በ□□□ መ□□ብ ላጁ ቀዓ ታ ቅጣት ሊወስን ይችላል፡፡
2. □□□□ (summarily) የቅጣት ውሳኔ እንዲሰጥ የሚፈቅደው ሥርዓት የተቀጪውን የመከላከል መብት የሚያስቀር ስለሆነ ፍ/ቤቱ ይህን ስልጣን □ስን በሆኑ ሁኔታዎችና በጥንቃቄ መጠቀም ይኖርበታል፡፡
3. ወዲያው መቅጣት የሚችለውም፡-

ሀ/ የዳኝነት ሥርዓቱ በመፈፀም ላይ ሳለ ጥፋቱ ሲፈፀም ዳኛ□ ራሱ □□ □ጁም የሰማ ሲሆን (**flagrant** cases)፣

ለ/ □□□□ እርምጃ ካልተወሰደ የዳኝነት ሥርዓቱ የሚረበሽ ሲሆን መሆን አለበት፡፡

4. ሁኔታው ወዲያው ውሳኔ ለመስጠት የሚያስችል ከሆነ ፍ/ቤቱ ቅጣቱን ከመወሰኑ በፊት አስፈላጊውን ጥንቃቄ ሁሉ ማድረግ አለበት፡፡ በተለይም የአጥፊውን ክ□ሜ፣ የትምህርትና የኑሮ ሁኔ□፣ ባህል፣ አስተዳደግ፣ አካባቢ እና ሌሎችንም ሁኔታዎች ከግምት ውስጥ ማስገባት አለበት፡፡ ይህም የሚጠቅመው አጥፊው ድርጊቱን የፈፀመው ሆነ ብሎ የዳኝነት ሥርዓቱን ለማሳሳት ወይም ለማወክ መሆኑን □ጁም ባለማወቅ የፈፀመው መሆኑን ለመለየት ነው፡፡ ባለማወቅ የተፈፀመ ከሆነ በምክር ወይም በማስጠንቀቂያ ብቻ ማለፍ በቂ ሊሆን ይችላል፡፡
5. በተጨማሪም ፍ/ቤቱ ቅጣቱን ከመወሰኑ በፊት፤
    - አጥፊውን ማስጠንቀቅ፣
    - ተ□ቢ መስሎ ከታየም ከችሎት እንዲወጣ ማዘዝ፣
    - ከተፈፀመው ድርጊት ጋር ሲነፃፀር ማስጠንቀቂያ መስጠቱ ወይም ከችሎት እንዲወጣ ማዘዙ ብቻውን በቂ ካልሆነ የወንጀል ጥፋተኝነት እና የቅጣት ውሳኔ መስጠት፡፡

6. □□□· (Summarily) በተሰጠው ውሳኔ ላይ ተቀጪው ይግባኝ መጠየቅ ስለሚችል ይግባኝ ሰሚው ፍ/ቤት ጉዳዩን በአግባቡ መመርመር ይችል ዘንድ ቅጣቱን የሚወስነው ፍ/ቤት የተፈፀመውን ጥፋት(ድርጊት ከሆነ የተፈፀመውን ድርጊት ቃል ከሆነ የተባለውን ቃል) በዝርዝርና በትክክል መግለፅ አለበት፡፡ ዓ□ተኛው ችሎት ደፍሯል ወይም ዳኛውን ሰድቧል ወይም ችሎቱን አውኳል የሚሉ ድፍን አገላለፆችን መጠቀም የለበትም፡፡
7. የተፈፀመው ጥፋት ቀጥታ ከዳኛው ክብርና መልካም ስም ጋር □ተ□□□ ፅላዊ ፀባይ ያለው ከሆነ አጥፊው ካልተስማማ በስተቀር ጉዳዩን ሌላ ዳኛ ቢ□□□· ጁመረ□ል፡፡
8. ዓ□ቱ □ተ□□መ□· □□□· □ርምጃ መውሰ□ በሚቻልበት ሁኔታ ካልሆነ □ጁም □ሚቻል ቢሆንም በፍ/ቤቱ አስተያየት ጉዳዩ ላይ ወዲያው ውሳኔ መስጠቱ ለፍትህ አሰጣጥ ተ□ቢ መስሎ ካል□□□· □/ቤቱ ውሳኔ ከመስጠቱ በፊት ጉዳዩን ማጣራት አለበት፡፡ እንዲሁም አጥፊው ራሱን እንዲከላከል መፍቀድ አለበት፡፡

<u>መ/ የዳኝነት ሥነ ምግባር</u>

ሀ/ አንድ ዳኛ በአጠቃላይ፤

1. ከአድልዎ ነፃ ሆኖ መስራት፣
2. የዳኝነት ነፃነትና ክብርን መጠበቅ፣
3. የሕግ የበላይነትን ተግባራዊ ማድረግ፣
4. ሰብዓዊ መብቶችን መጠበቅና ማክበር፣
5. የዳኝነት ነፃነትና ክብርን ለመጠበቅ ይችል ዘንድ በዳኝነት ሥራውም ሆነ በግል ሕይወቱ አርአይነት ያለው ከፍተኛ ሥነ ምግባር ማሳየት አለበት፡፡

ለ/ በተለይም ከችሎት አካሄድ □ር በተ□□□፤

1. ተከራካሪዎችን ሁሉ በእኩልነት ማየትና መብታቸውን በእኩልነት መ□በቅ፣
2. በቂ ባልሆነ ምክንያት ቀጠሮ አለማብዘት፣
3. በችሎት አመራሩ የፍ/ቤቱን ክብር መጠበቅ፣

4. አብረውት ከሚያስችሉት ዳኞችና ከሌሎች የሥራ ባልደረቦቹ ጋር ተግባብቶ፣ ተባብሮና ተከባብሮ መሥራት፣
5. ክርክሮችን በትዕግስት ማዳመጥና ማስጨረስ፣
6. የባለጉዳዮችን ስብዓና፣ መብትና ክብር መጠበቅ፣
7. ተከራካሪዎችን በአግባቡ መቆጣጠር ተገቢ ያልሆኑ ጠባይ ሲያሳዩ በአግባቡ መገሰጽ ማረም እና አስፈላጊም ሲሆን አስፈላጊውን እርምጃ መ□ሰ□፣
8. አንድን ጉዳይ እንዳያይ በሕግ የተከለከለ ከሆነ መቃወሚያ እስኪቀርብበት ሳይጠብቅ ምክንያቱን በሚገባ ግልጾ ከችሎት መነሳት አለበት፡፡

ሐ/ ከላይ የተጠቀሱት የሥነ ምግባር ጉዳዮች በፌዴራሉ ወይም በ□□ልሉ ጠቅላይ ፍ/ቤቶች በሚወጡት የሥነ ምግባር ደንቦች የሚታዩ ይሆናል፡፡